

Vállalkozási ismeretek oktatása a felsőoktatásban, különösen a nem üzleti tanulmányok keretében

A szakértői csoport végső jelentésének összefoglalója

EURÓPAI BIZOTTSÁG

VÁLLALKOZÁSPOLITIKAI ÉS IPARI FŐIGAZGATÓSÁG

A kkv-k versenyképességének elősegítése

Vállalkozás

„VÁLLALKOZÁSI ISMERETEK OKTATÁSA A
FELSŐOKTATÁSBAN, KÜLÖNÖSEN A NEM ÜZLETI
TANULMÁNYOK KERETÉBEN”

A SZAKÉRTŐI CSOPORT VÉGSŐ JELENTÉSÉNEK
ÖSSZEFOGLALÓJA

Tájékoztatás

Az alábbiakban bemutatott projektet az Európai Bizottság és a vállalkozásiismeret-oktatás területének a nemzeti hatóságok által kinevezett szakértői vitték véghez.

Ez a dokumentum a szakértői csoport 2008 márciusában közzétett végső jelentésének összefoglalója. A teljes jelentés, ideértve a projektben résztvevő nemzeti szakértők listáját is, angol nyelven a következő internetes címen érhető el:

http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education/entr_highed.pdf

További felvilágosítás:

Európai Bizottság

Vállalkozáspolitikai és Ipari Főigazgatóság

E.1. csoport: Vállalkozás

e-mail: Entr-entrepreneurship@ec.europa.eu

ÖSSZEFOGLALÁS.....	4
1. PROGRAMOK ÉS TEVÉKENYSÉGEK	8
1.1. Mit jelent a vállalkozási ismeretek oktatása a felsőoktatásban?.....	8
1.2. Mit kellene tanítani?	10
1.3. Hogyan kellene tanítani?	12
1.4. A hallgatók üzleti elképzeléseinek támogatása	18
1.5. A vállalkozási ismeretek oktatása bevált gyakorlatának kritériumai	20
2. AKADÁLYOK ÉS A SIKER ELEMEL	22
2.1. Akadályok.....	22
2.2. A siker elemei	24
3. ELŐRELÉPÉS: VÁLLALKOZÁSI ISMERETEK OKTATÁSÁNAK STRATÉGIÁJA	26
3.1. A politika szerepe	26
3.2. A felsőoktatási intézmények és oktatók szerepe	29
3.3. Más szereplők, különösen az üzleti vállalkozások szerepe	32
3.4. Záró megjegyzések.....	34
3.5. Néhány kulcsfontosságú megállapítás összefoglalása.....	35
4. A CSELEKVÉSRE VONATKOZÓ ZÁRÓ AJÁNLÁSOK	37

Összefoglalás

A növekedést és foglalkoztatást célzó megújult lisszaboni stratégia sikeres megvalósításához Európának serkentenie kell a fiatalok **vállalkozói szellemét**, bátorítania kell innovatív üzleti vállalkozások beindítását, valamint támogatnia kell a vállalkozói szellem és a kis- és középvállalkozások (kkv-k) növekedése számára kedvező kultúra létrehozását. Az **oktatás** által a vállalkozói szellem és magatartás ösztönzésében betöltött fontos szerepet ma már széles körben elismerik.

Ugyanakkor a vállalkozói ismeretek oktatásának előnyei nem csak a vállalkozásindításban, az innovatív vállalkozásokban és a munkahelyteremtésben mutatkoznak meg. A vállalkozói szellem az egyén azon képességére utal, amely által elképzeléseit meg tudja valósítani, vagyis olyan **kulcskompetencia ez mindenki számára**, amely elősegíti, hogy a fiatalok bármely általuk indított vállalkozásban kreatívabbak és magabiztosabbak legyenek.

A **bolognai folyamat** pozitívan befolyásolhatja a vállalkozási ismeretek terjedésének módját. 2007 májusában Londonban összeült a bolognai nyilatkozatot aláíró 46 ország, és a következő intézkedéseket javasolták: a nem formális tanulás elismerése, a hallgatók és oktatók mobilitásához alkalmazkodó, rugalmas tanterv kialakítása, valamint megerősített együttműködés az egyetem és a munkaadók között az innováció és a tudásátadás területén.

A felsőoktatás szintjén a vállalkozási ismeretek oktatásának elsődleges célja, hogy fejlessze a **vállalkozói gondolkodásmódot és készségeket**. Ebben az összefüggésben a vállalkozási ismereteket oktató programoknak különböző célkitűzései lehetnek: a) fokozni a hallgatók vállalkozási kedvét (tudatosítás és motiváció); b) fejleszteni a hallgatóknak a vállalkozás indításához és növekedésének kezeléséhez szükséges készségeit; c) fejleszteni a lehetőségek felismeréséhez és kiaknázásához szükséges vállalkozói képességet. A lehetséges eredmények hatással vannak többek között a végzett hallgatók vállalkozásindítására.

A vállalkozási ismeretek oktatása jelenleg **még nincs megfelelően beépítve** a felsőoktatási intézmények tanterveibe. A rendelkezésre álló adatok szerint **a vállalkozási ismereteket nyújtó kurzusok többségét üzleti és gazdasági tanulmányok keretében kínálják**. A vállalkozási ismeretek terjesztése különösen hiányos az EU-hoz 2004-ben vagy az után csatlakozott egyes tagállamokban.

Ugyanakkor kérdéses, hogy az üzleti iskolák-e a legmegfelelőbb fórumok a vállalkozási ismeretek tanítására: az innovatív és életképes üzleti elképzelések valószínűsíthetően inkább **műszaki, természettudományi és kreatív jellegű tanulmányokból** erednek. Az igazi kihívás tehát olyan **interdiszciplináris** megközelítések létrehozása, amelyek révén a vállalkozási ismeretek oktatása minden hallgató számára hozzáférhetővé válik, csoportok jönnek létre az üzleti elképzelések fejlesztésére és hasznosítására, valamint a gazdasági és üzleti tanulmányokat folytató hallgatók kapcsolatba kerülnek más karok más háttérrel rendelkező hallgatóival.

Egyre növekvő igény mutatkozik a vállalkozási ismeretek tanulása iránt. Ugyanakkor **munkaerő- és finanszírozási hiány** van ezen az oktatási területen, így ezt az igényt nem lehet teljes mértékben kielégíteni. A cselekvésorientált tanítás munka- és költségigényes, valamint speciális képzést igényel.

Jelenleg **túl kevés** vállalkozási ismereteket oktató **egyetemi tanár** áll rendelkezésre. Elegendő számban kell vállalkozási ismereteket kutató PhD-hallgatókat képezni, akik ezt követően oktathatnak. Ezenfelül **nagyon kevés olyan ösztönző** áll rendelkezésre, amely arra motiválja

a tanárokat, hogy – kellő juttatások fejében – részt vegyenek a vállalkozási ismeretek oktatásában és a hallgatókkal való interaktív munkában. Nem könnyű ma a vállalkozási ismeretek területén karriert építeni, ugyanis továbbra is a kutatás az előrelépés fő feltétele.

A vállalkozói szellem fejlesztését és a vállalkozói ismeretek oktatását jelentősen befolyásolja az intézmény **belső szervezeti felépítése**. A **karok és a tanszékek meglehetősen elkülönülve működnek**, továbbá számos akadály áll az áthallgatni kívánó hallgatók és a tudományágakon átívelő kurzusok elindításában érdekelt tanárok előtt. A merev tantervi szerkezet gyakran akadályozza az interdiszciplináris megközelítéseket.

Az **egyes oktatási tartalmak** szempontjából a programoknak és kurzusoknak alkalmazkodniuk kell a **különböző célcsoportokhoz** (szint alapján: alapképzés, mesterképzés, posztgraduális képzés, PhD; tanulmányi terület alapján: gazdasági/üzleti, természettudományi/műszaki tanulmányok, humán tárgyak, művészetek és tervezés stb.). A hallgatók vállalkozási kedvét leginkább **a szakterületükről vett példákkal** lehet fokozni.

Ami a jelenleg alkalmazott tanítási módszereket illeti, számos olyan technika áll rendelkezésre, amely kiegészíti a legalapvetőbb tanítási módszernek számító előadásokat. Ugyanakkor a jelek szerint **a jelenleg használt módszerek, illetve a leghatékonyabbnak és legmegfelelőbbnek tekintett módszerek messze állnak egymástól**.

A tapasztalatra épülő tanítási módszerek alkalmazása létfontosságú a vállalkozói szellem és készségek fejlesztéséhez. **A hagyományos oktatási módszerek** (mint például az előadások) **nem felelnek meg a vállalkozói gondolkodásmód fejlesztése szempontjából**.

Interaktívabb tanulási megközelítésre van szükség, amelyben a tanár inkább moderátorként, mintsem előadóként vesz részt. A vállalkozói készségek kifejlesztésének alapeleme a tudományágak közötti határok átlépése és a **multidiszciplináris együttműködés**.

Azzal, hogy **tényleges vállalkozókat** vonnak be a tanításba, pótolható az oktatók gyakorlati tapasztalatainak hiánya. Bár **vállalkozók és gyakorló üzletemberek általában közreműködnek a tanításban**, mégis sok példa arra, hogy gyakorló vállalkozókat az egész tantervi programba bevonának. Ez utóbbiak általában rövid prezentációkat tartanak a hallgatóknak (például személyes beszámolók formájában vagy meghívott előadóként), vagy versenyeken a zsűri tagjaként szerepelnek. Az európai felsőoktatási intézmények nem eléggé készségesek és hatékonyak az olyan **öregdiákokkal folytatott együttműködésben**, akik sikeres vállalkozói karriert futottak be, és tudást, valamint anyagi eszközöket hozhatnak vissza.

Ugyanígy általában elmondható, hogy nagyon alacsony szintű **az oktatók és kutatók** felsőoktatási intézmények és az üzleti élet közötti **mobilitása**, és ezt a gyakorlatot ténylegesen nem is ösztönzik. Sok esetben kevés vagy semmilyen ösztönző nem áll rendelkezésre, néhány esetben pedig egyenesen elrettentik ettől az oktatókat és kutatókat. Az előadóknak például megtilthatják, hogy külső gazdasági tevékenységben vegyenek részt.

A felsőoktatási intézmények esetében innovációs képességük, és így vállalkozói potenciáljuk forrása autonómiájuk. Amellett, hogy a sokszínűség érték, az intézmények és az oktatók számára előnyösek az intézmények közötti csereprogramok, az egymástól való tanulás, a nyílt információforrások és a bevált gyakorlat különféle európai példái. **Politikai szinten** kell összehangolni a fellépést annak biztosítása érdekében, hogy valamennyi felsőoktatási intézmény megkapja a kihívás elfogadásához szükséges ösztönzőket és lehetőségeket.

E jelentésnek nem célja, hogy egységes stratégiát írjon elő, mert az nem lenne reális. Inkább arra törekszik, hogy megvilágítsa a kulcsfontosságú kérdéseket, azonosítsa a meglévő akadályokat, valamint megoldásokat javasoljon, figyelembe véve a felelősség különböző szintjeit (közpolitika, intézmények és oktatók, érdekelték).

Javaslatként szerepel például, hogy a **hatóságok**:

- **munkacsoportot állíthatnak fel** (bevonva az oktatási, valamint a gazdasági, foglalkoztatási, tudomány- és kutatásügyi minisztériumokat), amely meghatározná, hogyan lehet integrálni a vállalkezási ismeretek oktatását az alap-, közép- és felsőfokú oktatásba;
- a magán üzleti vállalkozások és az egyetemek közötti kapcsolatokat támogató **jogszabályokat** fogadhatnak el, például olyanokat, amelyek lehetővé teszik, hogy az egyetemi tanárok részmunkaidőben üzleti tevékenységet folytathassanak;
- segíthetnek olyan **akkreditációs rendszert** létrehozni, amely érvényesíti a vállalkozói készségek fejlesztését elősegítő nem formális tanulást és gyakorlati tevékenységeket;
- a **vállalkozó szellemű egyetemek**, oktatók és hallgatók **számára díjakat hozhatnak létre**, valamint támogathatják az egyetemi háttérű spin-off vállalkozások pozitív példáit.

Saját felelősségi szintjükön a **felsőoktatási intézmények**:

- **stratégiát és cselekvési tervet** hozhatnának létre a vállalkozási ismeretek gyakorlati foglalkozásokat is magában foglaló tanítására és kutatására, valamint új üzleti vállalkozások és spin-off vállalkozások indítására;
- létrehozhatnák a **vállalkozási ismeretek tanszékét**, amely az intézményen belül vállalkozásügyi központként működne, és biztosítaná a vállalkozási ismeretek oktatását valamennyi más tanszéken is;
- az első képzési évben minden alapképzésben résztvevő hallgató számára **bevezetést** nyújthatnának a **vállalkozási ismeretekbe** és az egyéni vállalkozásba. Ezenfelül valamennyi hallgató számára lehetőséget nyújthatnak arra, hogy e témában szemináriumokat és előadásokat látogathasson;
- **ösztönzőrendszereket** állíthatnak fel a vállalkozás iránt érdeklődő hallgatókat támogató tanárok motiválására és megfizetésére, és **elismerhetik** a vállalkozási ismeretek területén végzett kutatások és tevékenységek tudományos értékét;
- a **szellemi tulajdon** vonatkozásában egyértelmű intézményi szabályokat állíthatnának fel;
- **egyetemi krediteket adhatnának** az előírt kurzusokon kívüli vállalkozási projektekben végzett gyakorlati munkáért.

Végül az **egyéb** bevonandó **szereplők** tekintetében:

- a **vállalkozói egyesületek** segíthetnek azzal, hogy tagjaikat a vállalkozási ismeretek oktatási intézményekben történő tanításával kapcsolatosan aktívabb részvételre ösztönzik;

- az **Európai Bizottság** támogathatna a vállalkozási ismereteket oktatók számára szervezett, európai szintű képzési programokat, és segíthetné oktatói kapcsolatrendszerek és határokon átívelő csereprogramok létrehozásában.

E szakértői jelentés egyik fontos feladata a tudatosság növelése. Így e projekt elsősorban a gazdasági és oktatási minisztériumoknak, valamint a felsőoktatási intézmények vezetőinek kedvezne. E munka célja a **politikai tervezés és döntéshozatal** különböző szinteken történő támogatása.

1. Programok és tevékenységek

1.1. Mit jelent a vállalkozási ismeretek oktatása a felsőoktatásban?

A felsőoktatásban az elsődleges cél a **vállalkozási gondolkodásmód és készségek** kifejlesztése kell legyen.

A vállalkozási ismereteket oktató programoknak **különböző célkitűzései** lehetnek, úgymint:

- fokozni a hallgatók vállalkozási kedvét (tudatosítás és ösztönzés);
- fejleszteni a hallgatóknak a vállalkozás indításához és növekedésének menedzseléséhez szükséges készségeit;
- fejleszteni a lehetőségek felismeréséhez és kiaknázásához szükséges vállalkozói készségeket.

A kurzus/program célját, valamint a várt eredményeket egyértelműen meg kell határozni. Bár a kívánatos eredmény az, hogy a végzett hallgatók **vállalkozást** tudjanak **indítani**, nem szabad megfeledkezni arról, hogy a vállalkozási ismeretek körébe ugyanúgy beletartozik az **innováció és a növekedés** sikeres **menedzselése** is. A meglévő üzleti és vállalkozási ismeretekkel kapcsolatos programokban nagyon gyakran csupán a vállalkozásindítási szempontokkal foglalkoznak, a kisebb vállalkozások növekedési fázisának irányításához szükséges készségeket és tudást azonban figyelmen kívül hagyják. Ebben az értelemben általában szükség van arra, hogy a vállalkozási ismereteket oktató európai programok és kurzusok fókuszát másfelé irányítsák.

A friss diplomások gyakran két olyan okot neveznek meg, amiért nem kezdenek rögtön a diploma megszerzése után vállalkozásba: úgy vélik, hogy nincs megfelelő tapasztalatuk, emellett pedig nincs önbizalmuk. Az egyetemi gyakorlatnak mindkét szükségletre választ kell tudnia adni.

A tanulási folyamat során alapos és széles körű tudatosságot, ismereteket és képességeket kell szerezni. Az általános – bár nem minden esetben érvényes – megközelítés az kell legyen, hogy az egyetemi tanulmányok első szakaszában széles körű tájékozódást, valamint pozitív és ösztönző tapasztalatokat kell nyújtani a hallgatók számára. Ez később megfelelő alapot nyújt az egyetem elhagyásakor a vállalkozói karrier előkészítéséhez szükséges szaktudás és készség továbbfejlesztéséhez. A lényeg itt a **fejlődés**, nem csupán az egyetemi tanulmányok során, hanem az **egész oktatási rendszer valamennyi szintjén**.

A **vállalkozói ismeretek beillesztését a tantervbe** a felsőoktatási intézmények tágabb értelemben vett küldetésük részének kell tekintsék. A képzést a bölcsészettudományi és művészeti karokon tanulók számára is biztosítani kell, hasonlóan ahhoz, ahogy az már biztosított az üzleti/társadalomtudományi és a természettudományi/műszaki tanulmányokat folytató hallgatók számára. Az oktatóktól elvárható, hogy képesek legyenek a különböző kulturális háttérrel rendelkező hallgatói csoportok sokszínűségét különösebb nehézségek nélkül kezelni, az adott helyzetekhez kapcsolódó példák és követhető szerepmodellek megismertetése által.

Egyes európai országokból származó friss adatok azt mutatják, hogy a **vállalkozásismereti kurzusok többségét üzleti és gazdasági tanulmányok keretében kínálják** (például

Spanyolországban és az Egyesült Királyságban). Ugyanakkor kérdéses, hogy az üzleti iskolák-e a legmegfelelőbb fórumok a vállalkozási ismeretek tanítására: az innovatív és életképes üzleti elképzelések valószínűsíthetően inkább **műszaki, természettudományi és kreatív jellegű tanulmányokból** erednek. **Németországban** a legtöbb spin-off vállalkozást alkalmazott tudományi tanszékeken és a műszaki egyetemeken diplomázott hallgatók hozzák létre. Az igazi kihívás ezért olyan **interdiszciplináris** megközelítések létrehozása, amelyek révén a vállalkozási ismeretek oktatása minden hallgató számára hozzáférhetővé válik, adott esetben csoportok jönnek létre az üzleti elképzelések fejlesztésére és hasznosítására, valamint a gazdasági és üzleti tanulmányokat folytató hallgatók kapcsolatba kerülnek más karok különböző háttérrel rendelkező hallgatóival.

Észak-Írországból jó példát találunk arra, hogy mérnöki, természettudományi és műszaki területek hallgatói számára vállalkozói ismereteket oktatnak. 2000. évi létrehozása óta az Észak-írországi Vállalkozásügyi Központ (NICENT)¹ Észak-Írország-szerte több mint 18 000 hallgatót részesített vállalkozási ismereteket nyújtó képzésben (mintegy 15 800 alapképzésben résztvevő és 2 200 posztgraduális hallgatót).

A felsőoktatási intézményeknek ahelyett, hogy konkrét oktatási modellt határoznak meg, **nagyobb kurzusválasztékot kell kínálniuk.** Különösen a vállalkozási ismeretek oktatása elősegítésének korai stádiumaiban jobb, ha a hallgatók által választható lehetőségekből széles körű a kínálat: ezek lehetnek tanterven kívüli tevékenységek, üzleti tervekkel kapcsolatos versenyek és olyan egyéb tevékenységek, amelyekkel a helyi üzleti szférát be tudják vonni az oktatási környezetbe. A közvetlenül oklevélszerzés előtt álló és a posztgraduális hallgatók valószínűleg jobban ki tudják aknázni vállalkozási lehetőségeiket, míg az alapképzésben részt vevő, újonnan felvett hallgatók inkább több tudást / megértést, elképzeléseket, lehetőségeket, motivációt, önbizalmat és új társadalmi kapcsolatokat keresnek. A tudatosításnak valamennyi hallgatóra ki kell terjednie, egy kiválasztott csoport pedig az üzleti vállalkozás irányításához és bővítéséhez szükséges készségek megszerzésével foglalkozik majd.

Ezért a felsőoktatási intézmények által kínált néhány interdiszciplináris kurzust is magában foglaló kurzusválasztékkal kapcsolatban a következő fő szempontokat kell betartani: a) ösztönzés ötletek kialakítására és a lehetőségek felismerése, b) új vállalkozás/szervezet létrehozása, c) induló vállalkozás bővítése. Más szempontok is nagyon fontosak lehetnek, ideértve a következőket: innovációmenedzsment, vállalaton belüli vállalkozás (*intrapreneurship*), vállalkozásmenedzsment, vállalkozásmarketing és pénzügy, vállalati utódlás.

A finnországi **Lahti Alkalmazott Tudományok Egyeteme** „vállalkozás-utódlási iskola”² néven programot indított, amely a hallgatókat olyan vállalkozástulajdonosokkal hozza kapcsolatba, akik utódot keresnek.

A **bolognai folyamat** értelmében a tanítást az egyes szinteknek megfelelő készségekre kell összpontosítani. Az EU által finanszírozott Tuning projekt³ ezeket általános és tantárgyspecifikus készségekként értelmezi: a Tuning 30 általános készséget tartalmazó listáján a 27. a „kezdemenyezés és vállalkozó szellem”, amelyet számos más készség alapoz

¹ www.nicent.ulster.ac.uk

² www.jatkajakoulu.fi

³ <http://tuning.unideusto.org/tuningeu/>

meg hatékonyan. Mind a bolognai folyamat, mind a Tuning projekt eredményorientált, kreditekkel megfelelően súlyozott és megbízhatóan értékelt tanulmányt feltételez.

1.2. Mit kellene tanítani?

A munkacsoport tagjainak nézetei némiképp eltértek annak tekintetében, hogy a **tananyagnak** különbözőnek kell-e lennie **az üzleti és a nem üzleti tanulmányokat folytató hallgatók esetében**. Néhányan úgy érveltek, hogy a tartalom legyen ugyanaz, a tananyagot azonban másképp kell közvetíteni. Általános megfigyelés, hogy a műszaki és természettudományi karok hallgatói inkább a gyakorlati megközelítést értékelik, és mindenki egyetértett abban, hogy ezeknek a hallgatóknak alapszintű közgazdaságtani és marketingismereteket, valamint menedzsment technikákat is tanítani kell. Tény, hogy a nem üzleti tanulmányokat folytató hallgatók többsége nem rendelkezik átfogó üzleti ismeretekkel.

A közgazdasági és vállalkozói ismeretek esetében a hallgatókat leginkább **a szakterületükről vett példákkal** lehet ösztönözni. A lényeges összefüggésekre és gyakorlati szempontokra kell koncentrálni, figyelembe véve a hallgatók sajátos célcsoportját.

A **nem üzleti tanulmányokat folytató hallgatók** szakterületükön nagyon jók, és gyakran nagyon jó termékötleteik vannak. Ugyanakkor a forgalmazás és a marketing területén gyengék. Az ilyen háttérrel rendelkező hallgatóknak ezért külön a számukra kialakított előadásokat kell tartani a **szellemi tulajdonról, a forgalomba hozatali folyamatról, a marketingről és a kockázati tőkéről**. A cél mindig az kell legyen, hogy bármilyen területen is dolgozzanak a műszaki karokon diplomázottak, mindig tartsák szem előtt a vállalkozási szempontokat. A legtöbb nem üzleti tanulmányokat folytató hallgató valójában hajlamos a termékre koncentrálni az üzlettel kapcsolatos megközelítésében, és nem érti meg, hogy bármennyire is innovatív egy termék, ha a piacon nincs rá kereslet, abból nem lesz fenntartható üzlet. Ez a szemlélet segít elkerülni a fiatal műszaki végzettségű vállalkozók egyik legfőbb hibáját: a terméket fejlesztik ki először, és csak utána vizsgálják meg a piac felvevőképességét.

Másrészről a **gazdasági és üzleti tanulmányokat folytató hallgatók** számára oktatott vállalkozási ismeretek sokkal szűkebb területre összpontosítanak, mivel a többi üzleti készségtárgyat (marketing, menedzsment stb.) külön oktatják. A vállalkozási ismeretek oktatása tehát a **vállalkozásindítási fázisra és a kkv növekedésére** fog összpontosítani. Magának a tanítási tevékenységnek vállalkozói és vállalkozási tapasztalatokat és lehetőségeket kell felölelnie. A vállalkozói lét egyszerű megismerése még nem elegendő alap a vállalkozói viselkedések fejlesztéséhez és a fiatal emberek szándékainak alakításához. Nem csupán tananyag és tanítási tevékenység szükséges, hanem egy egész tanulási környezet.

A legtöbb szakértő egyetért abban, hogy az oktatás célkitűzései, tananyagai és módszerei eltérhetnek az **oktatási szint** függvényében. Míg az **alapképzésben résztvevő hallgatók** esetében a legfontosabb a hallgatók gondolkodásmódjának alakítása és az önfoglalkoztatással vagy vállalkozásalapítással kapcsolatos érdeklődésük felkeltése (tudatosító és ösztönző elemekkel), az **egyetemi alapképzésben résztvevő és a posztgraduális hallgatók** számára gyakorlati eszközöket (így például üzleti tervvel kapcsolatos versenyeket) és üzleti elképzeléseikhez konkrét támogatást kell nyújtani. Ugyanakkor a bolognai folyamat célja az, hogy az első ciklust elvégzők megfelelő képzést kapjanak ahhoz, hogy bejussanak a munkaerőpiacra, és így a vállalkozói ismeretek tananyagának már alapképzési szinten is

annyira átfogónak kell lennie, hogy a hallgatók a képzés elvégzésekor saját vállalkozásba tudjanak fogni.

Az alábbiakban a **vállalkozási ismeretek oktatásában előforduló közös elemek** és a különböző célcsoportok **különféle igényeinek** rövid áttekintése olvasható. Ezeket a leírásokat, és különösen az egyes célcsoportoknál felsorolt, tipikus jellemzőket semmi esetre sem szabad teljes körűnek tekinteni. A cél az, hogy általános elképzelést alakítsanak ki a vállalkozási ismeretek oktatási tartalmáról, hiszen a különböző típusú hallgatóknak különböző szükségleteik vannak, néhány általános elem azonban mindegyikben jelen kell legyen.

- A vállalkozási ismeretek oktatásának néhány fő eleme (különböző tanulmányi területeken):

Megfelelő oktatási módszerek révén olyan programokat és kurzusokat kell az **általános és horizontális készségek** elsajátításához kapcsolni, amelyek célja, hogy a hallgatók:

- kreatívabbak/innovatívabbak, erősen motiváltak, kezdeményezők, öntudatosak, magabiztosak, kihívást keresők legyenek;
- jobban kommunikáljanak, jó döntéseket hozzanak, jó vezetők, tárgyalópartnerek, kapcsolattartók, problémamegoldók és csapatjátékosok legyenek, valamint rendszerelvűen gondolkodjanak;
- kevésbé legyenek függőségben, ne hátráljanak meg a kockázat előtt, képesek legyenek bizonytalanságban élni, és felismerni a lehetőségeket.

Az **egyes oktatási tartalmak** szempontjából a programoknak és kurzusoknak alkalmazkodniuk kell a **különböző célcsoportokhoz** (szint alapján: alapképzés, egyetemi képzés, posztgraduális képzés, PhD; tanulmányi terület alapján: gazdasági/üzleti, természettudományi/műszaki tanulmányok, humán tárgyak, művészetek és tervezés stb.). Minél magasabb szintű tanulmányokat folytat a hallgató, annál összetettebb és a valódi üzleti élethez annál közelebbi a tananyag (egészen a vállalkozásindítás finanszírozásáért folyó versenyekig stb.).

Az oktatásnak **interdiszciplináris** megközelítést kell alkalmaznia, mivel a végső célkitűzés az, hogy kapcsolatba hozzák a különböző karokról érkező és különböző tanulmányokat folytató hallgatókat, akik a közös tevékenységek és projektek kialakításában együtt fognak működni.

A vállalkozási ismeretekkel kapcsolatos kurzusoknak és tevékenységeknek tanulmányi területtől függetlenül valamennyi hallgatói csoport számára alapvető üzleti készségeket kell nyújtaniuk, és tudatosítaniuk kell a vállalkozást mint lehetséges életpályát. Ez nem csupán a vállalkozásindításokra vonatkozik, hanem magában foglalja a vállalatban belüli vállalkozást, és ösztönzi a vállalkozókat az élet minden területén.

A vállalkozási ismeretekkel foglalkozó kurzusok lehetséges oktatási tartalma nagyrésztben minden tanulmányi területen tevékenykedő hallgatót érint. Ugyanakkor annak érdekében, hogy az oktatás a különböző hallgatói kategóriákhoz kapcsolódó egyedi igényeknek megfelelően legyen kialakítva, **nagyobb hangsúlyt kell fektetni egy-két szempontra**, például:

- Az **üzleti iskolákban és a gazdasági egyetemeken** a vállalkozási ismeretek oktatása a vállalkozásindításra, a vállalatalapításra, valamint a kkv-k irányítására és bővítésére

összpontosít. A közgazdászhallgatók megtanulnak együttműködni más (mérnöki, természettudományi stb.) tanulmányokat folytató hallgatókkal is.

- A **természettudományi és műszaki karokon** a vállalkozási ismeretek kurzusai főképpen a szellemi tulajdon hasznosításával, a spin-off vállalkozásokkal foglalkoznak, és a következő témákban kínálnak kurzusokat:
 - vezetési technikák;
 - műszaki alapú elképzelések marketingje, kereskedelmi hasznosítása és értékesítése;
 - műszaki alapú elképzelések szabadalmaztatása és védelme;
 - csúcstechnológiai vállalkozások finanszírozása és nemzetközivé tétele.
- A **bölcsészhallgatók** esetében a hangsúlyt az egyéni vállalkozás irányítására és a társadalmi vállalkozásra fektetik; ez utóbbi egy olyan kialakulóban lévő növekedési terület, amely lehetőséget nyújt a társadalmi és a közösségi környezetek fejlesztésére.
- A **művészeti ágak és a tervezés** esetében a vállalkozói ismereteknek a kreativitásban és a kreatív munkában rejlő lehetőségekre kell összpontosítaniuk, felkészítve a végzett hallgatókat arra, hogy szabadúszóként vagy egyéni vállalkozóként dolgozzanak, vagy kisvállalkozásokat hozzanak létre.

Ebből az következik, hogy a bölcsészettudományok és a művészeti tanulmányok esetében különösen a következő témák lényegesek:

- szociális vállalkozás;
- önmenedzselés;
- felhasználóbarát innováció;
- részmunkaidős és szabadúszó vállalkozás.

A **Strathclyde-i Egyetem** (Egyesült Királyság) Alkalmazott Zenei Tanszékén vállalkozási ismereteket tanítanak, mivel felismerték, hogy az egyéni vállalkozás a végzett hallgatók egyik lehetséges életpályája.

1.3. Hogyan kellene tanítani?

Fontos, hogy a kurzus/program **célját** világosan meghatározzák, és azt a **várt eredményekhez** igazítsák. Más szóval a kurzus, program vagy tevékenység pontos célkitűzéseinek meghatározása befolyásolja az alkalmazott oktatási módszereket és eszközöket, valamint megkönnyíti a célkitűzésekkel kapcsolatos eredmények mérését.

Az **Egyesült Királyságban** a Végzett Hallgatók Országos Vállalkozási Tanácsa **modell**t készített azzal a céllal, hogy összekapcsolja a hallgatók által elsajátítandó, kívánt vállalkozói magatartásokat és készségeket (az oktatás eredményei) a várt eredmény elérése érdekében használandó, megfelelő pedagógiai módszerekkel. Ez a modell 11 készséget (és magatartást) kapcsol össze 31 különböző pedagógiai módszerrel, ismertetve a köztük fennálló lehetséges viszonyokat⁴.

⁴ www.ncge.org.uk

A szakértői csoport tagjai arról számolnak be, hogy – az európai felsőoktatási intézményekben – számos olyan **módszertan** létezik, amely kiegészíti a legalapvetőbb tanítási módszernek számító előadásokat. Ugyanakkor a jelek szerint az **alkalmazott módszerek, illetve a leghatékonyabbnak és legmegfelelőbbnek tekintett módszerek messze állnak egymástól**. Különösen az üzleti vállalkozások és vállalkozók nagyobb részvételére, valamint az esettanulmányokra és konkrét projektekre épülő módszerek szélesebb körű alkalmazására lenne szükség.

Az innováció és a hatékonyság elsősorban olyan cselekvésorientált és a hallgatókat bevonó tanítási formák révén alakul ki, amelyek megtanítják a hallgatóknak a cselekvések „hogyan”-ját, hogy könnyebben megértsék az inkább elméleti kérdéseket, ugyanakkor amelyek aktívan és nyomatékosan bevonják az oktatási folyamatba nemcsak a hallgatókat, hanem „külső szereplőket” is. Az oktatást végző személyeknek bizonyos mértékben maguknak is vállalkozóknak kell lenniük, hogy munkájukat a **való életből merített tapasztalatokra** tudják építeni. Az egyetem és a való világ közötti határ átlépése az egyik oka annak, hogy ez a tanítási módszer a hallgatók szerint nagyon különbözik a felsőoktatásban tapasztalt hagyományos tanítási gyakorlattól.

A szakértőket felkérték, hogy saját ismereteik és tapasztalataik alapján emeljék ki azokat a **tanítási eszközöket/módszereket**, amelyeket az oktatók a vállalkozási ismereti programok és kurzusok – különösen a nem üzleti tanulmányokat folytató hallgatók számára történő – megtartása szempontjából a leginkább megfelelőnek vagy hatékonynak tartanak. E felmérés eredményei azt mutatják, hogy egyértelműen az **„új üzleti elképzelések kialakításának csoport- és csapattechnikáin”** alapuló módszereket és az **„esettanulmányok”** használatát részesítik előnyben. E két fő kategória mellett különösen hatékony eszközként emelték ki az **„üzletiterv-készítő műhelyfoglalkozásokat”** (amelyek részben átfedést mutatnak az első javasolt kategóriával, mert a csoport- és ötletgyűjtő technikákat, valamint az új elképzelések kialakításának ösztönzését részesítik előnyben), a **„vendégelőadók meghívását”** (nevezetesen vállalkozóként) és az **„üzleti helyzet szimulációját”**. Kiemelték a valamilyen gyakorlati vállalkozási tevékenység végzésére és az elképzelések kialakításához vezető kreatív gyakorlatokra épülő módszerek hatékonyságát is.

A szakértők hangsúlyozták a **tudományágak közötti határok átlépése** és a csoportmunka jelentőségét. A hallgatók szintjétől függetlenül a vállalkozási ismeretek oktatásának hatékony módja az **üzleti és nem üzleti tanulmányokat végző hallgatók összevonása**. Ennek a résztvevők minden alkalommal nagy jelentőséget tulajdonítottak; úgy ítélték meg, hogy a hallgatók így egymástól tanulnak, és új gondolkodásmódokat fedeznek fel.

Az **üzleti tervvel kapcsolatos tevékenységeknek** valódi üzleti elképzeléseken kell alapulniuk. A valódi életből merített (például meglévő vállalatokkal kapcsolatos) és helyi érdekeltégű **esettanulmányokat** kell használni. A kiválasztott esettanulmányoknak lehetőleg olyan követendő példákat kell felmutatniuk a hallgatók számára, amelyekkel könnyen azonosulhatnak.

Érdekes, hogy a **hagyományos előadásokat** a szakértők **alig említették** a vállalkozási ismeretek oktatásának hatékony eszközei között.

Fontos következtetés, hogy a **hagyományos oktatási módszerek nem megfelelőek a vállalkozói gondolkodásmód és magatartás fejlesztése tekintetében**, valamint hogy a vállalkozói készségek kialakításának alapeleme a **multidiszciplináris együttműködés**.

A **kurzustervezésben** nagyobb **rugalmasságra** van szükség. Fontos szerepet játszik az állásközvetítés, a teljes és részidős tanulmányok váltakozása, az intenzív kurzusok szervezése, valamint a nem formális és nem szervezett tanulás akkreditációja.

A **Wolverhamptoni Egyetem** (Egyesült Királyság) koordinálja a **SPEED** projektet (**Student Placements for Entrepreneurs in Education – hallgatói vállalkozóképzés az oktatásban**)⁵, egy olyan, 13 intézményből álló hálózatot, amely a hagyományos elhelyezkedés alternatívájaként segít a hallgatóknak egyéni vállalkozói lehetőségek kialakításában.

Különösen a **természettudományi és műszaki területeken** tanuló hallgatók esetében kell az elméleti oktatást mindig erős gyakorlati képzéssel párosítani. Mivel a hallgatók elképzeléseiket várhatóan saját szakterületükön akarják megvalósítani, fontos, hogy a képzést olyan személy nyújtsa, aki jártas mind az adott szakterületen, mind a vállalkozási ismeretek területén. Így a vállalkozási ismeretek oktatása a tanulmányok logikus folytatásának tűnik, nem pedig egy azzal párhuzamosan futó mellékszakiránynak.

A tárgyi tudást jobban egyensúlyba kell hozni a folyamatok megértésével, vagyis a „hogyan” és még inkább a „kinek a révén” elsajátításával is, mivel sok hallgatónak nincs megfelelő társadalmi kapcsolata vállalkozási törekvéseinek megvalósításához.

Végezetül a cselekvésorientált és kreatív készségeket a **vállalkozási ismereteken kívül sok területen** kell képezni. A kérdés sokkal inkább az, hogy hogyan kell tanítani, mintsem az, hogy mit. A hagyományos előadástartás, a passzív hallgatók „táplálása” nagyon alkalmatlan módszer e területen, és általános értelemben véve nem hatékony módja a tanulásnak.

Interaktívabb tanulási megközelítések felé kell fordulni, amelyekben a tanár inkább moderátorként, mintsem előadóként vesz részt.

Dániában a Dán Nemzetközi Vállalkozási Akadémia (IDEA) más együttműködő egyetemekkel több mint 10 **innovációs tábor** szervezett 2005 és 2007 között, amelyek során hallgatókat, üzletembereket és oktatókat hoztak össze egy adott helyen bizonyos időre. Az interdiszciplináris hallgatói csoportok cégektől vett ötleteket dolgoznak fel, és problémákat oldanak meg.

Franciaországban az **EPF mérnöki iskolában** minden évben 36 mérnökhallgató valódi vállalatot irányít, amely közepes árfekvésű/csúcscsínvonalú íróollak tervezésével, gyártásával és értékesítésével foglalkozik⁶.

A teljes jelentésben további példák olvashatók a **linzi Johannes Kepler Egyetemről** (Ausztria), a **turkui Alkalmazott Tudományi Egyetemről** (Finnország), a **Norvég Műszaki és Tudományegyetemről** (Norvégia) és a **Portói Egyetemről** (Portugália).

⁵ www.speedproject.ac.uk

⁶ www.dekenz.com

1.3.1. Az oktatók és a gyakorló üzletemberek oktatásban betöltött szerepe

A **tapasztalatra épülő tanítási módszerek** használata létfontosságú a vállalkozói szellem és készségek fejlesztéséhez. Ezért a vállalkozói ismeretek tantervbe való beillesztésének érdekében minden tudományág területén a cselekvésorientált pedagógiai módszereket kell alkalmazni. Ez a módszertan munka- és költségigényes, továbbá speciális képzést igényel. E területen ezért több oktatót kell képezni.

Az egyetemi tanároknak tudományos háttérrel, valamint friss üzleti tapasztalatokkal kell rendelkezniük többek között a vállalkozói kezdeményezésekkel kapcsolatos tanácsadás és az üzleti elképzelések kialakításának területén. A legjobb, ha szoros személyes kapcsolatot tartanak fenn az üzleti ágazattal. A legjobb egyetemi tanárok azok az oktatók, akik rendelkeznek a szükséges tanítási készségekkel, és valódi szakmai tapasztalatuk van a magánszektorból. Azok számára, akik nem rendelkeznek a magánszektorban szerzett tapasztalattal, egyedi tanegységeket kell a tanárképzési tantervbe illeszteni, pl.: „Hogyan tervezzünk és tanítsunk esettanulmányt?” címmel. A tanügyi hatóságoknak és a felsőoktatási intézményeknek hangsúlyt kell fektetniük az **oktatók képzésére**. Ezenfelül a **meglévő tanárképzési rendszerek igen gyakran nélkülözik a globális, több országra kiterjedő dimenziót**. E téren európai léptékű kezdeményezéseket kell indítani.

Dániában 2008-ban az IDEA nemzetközi vállalkozási ismereti mesterképzést és továbbképzést indított (dán és európai egyetemek társulásának szervezésében), valamint egy dán tanárok posztgraduális továbbképzését célzó vállalkozásismereti programot.

Lengyelországban a Tudományügyi és Felsőoktatási Minisztérium pénzügyi támogatást nyújtott a 20 nem üzleti tanulmányokat nyújtó intézmény vállalkozásismeret-tanárainak képzését biztosító dinamikus vállalkozásismereti program számára.

Az **Egyesült Királyságban** a Végzett Hallgatók Országos Vállalkozási Tanácsa (NCGE) és az Egyesült Királyság Socrates–Erasmus Tanácsa (UKSEC) a Felsőoktatási Akadémiával és a Kauffman Alapítvánnyal együttműködve 2007-ben elindította az Egyesült Királyság első, vállalkozásismeret-oktatók részére kialakított nemzetközi programját⁷.

Nagyon kevés olyan **ösztönző** áll ugyanakkor rendelkezésre, amely arra motiválná a tanárokat, hogy részt vegyenek a vállalkozási ismeretek oktatásában és a hallgatókkal közös tevékenységekben. Például továbbra is a kutatás és a publikálás az előrelépés két fő feltétele, miközben a gyakorlati alapú projekteket nem veszik kellőképpen figyelembe.

Nem minden **oktató** egyetemi tanár. El kell ismerni, hogy több típusú oktató létezik. A vállalkozási területen tapasztalattal rendelkezőket szinergikus kapcsolatba kell hozni az egyetemi tanárokkal.

A legtöbb tanár kevés vagy semmilyen saját vállalkozói tapasztalattal nem rendelkezik. Így a **valódi vállalkozók részvétele** a tanításban pótolhatja az oktatók gyakorlati tapasztalatának hiányát. Különösen a munkacsoportok és üzleti terv szemináriumok esetében kell a **külsős oktatóknak** fontos szerepet játszaniuk, mivel a hallgatók hitelesebbnek tartják őket a vállalkozási ismeretek szempontjából, mint a hagyományos tanárokat.

Az egyetemeken a gyakorló üzletembereket a kutatás kritériuma miatt különösen nehéz az állandó oktatói karba felvenni. Az egyetemek ezt a problémát két, gyakran kombinált

⁷ <http://ncge.com/communities/education/content/get/5>

megközelítéssel próbálják kiküszöbölni: üzleti tapasztalattal rendelkező, részmunkaidős, külső előadókat szerződtetnek, és együttműködnek az egyetemeken kívüli üzleti világgal.

A vállalkozók által a tanítási órákon tartott bemutató előadások nem csak azért lényegesek, mert tudást közvetítenek, hanem azért is, mert a hallgatók által követhető példákat nyújtanak. Ezért nagyon lényeges, hogy a lehető legtöbb egyetemista vállalkozó (vagy legalább azok, akik hallgatóként indították el vállalkozásukat) beszámoljon sikereiről felsőoktatási intézményekben. Néhány hallgató nehezen tudja elképzelni, hogy ő lesz a következő híres vállalkozó. Ugyanakkor sokkal könnyebben el tudják képzelni, hogy ők is meg tudják azt csinálni, ami más hallgatóknak évekkal azelőtt sikerült.

Az európai felsőoktatási intézmények sajnos nem eléggé készségesek és hatékonyak az **öregdiájaikkal folytatott együttműködés terén**. A legjobb egyetemek azok, amelyek nagyon jó kapcsolatot tartanak fenn öregdiájaikkal, akik tudást és anyagi eszközöket hozhatnak vissza a számukra.

Az európai felsőoktatás helyzetét illetően a szakértők úgy gondolják, hogy **a tanításban általában véve ugyan jelen vannak a vállalkozók és a gyakorló üzletemberek**, de fokozottabban be kell őket vonni. Nagyon kevés példa van arra is, hogy gyakorló vállalkozókat az egész tantervi programba bevonnak. Ez utóbbiak általában rövid prezentációkat tartanak a hallgatóknak (például személyes beszámolók formájában vagy meghívott előadóként), vagy versenyeken a zsűri tagjaként szerepelnek.

Ugyanakkor vannak kivételek, és a helyzet változik. A **Cambridge-i Egyetemen** (Egyesült Királyság) 6 év alatt egy körülbelül 200 vállalkozóból és egyéb gyakorló üzletemberből álló szakmai gárdát hoztak létre azzal a céllal, hogy segítsenek interaktív kurzusokat tartani.

Ideális esetben a vállalkozók számára képzést kell nyújtani a hallgatók számára tartandó előadás módjáról. Az egyik javaslat szerint „akadémiát” kell létrehozni, ahol megfelelő felkészítést követően rátermett, sikeres vállalkozók szánnának időt arra, hogy tanítsanak (ez történt például **Walesben**). Azt is figyelembe kell venni, hogy a vállalkozók sokkal inkább a korábbi iskolájukba/egyetemükre térnek vissza előadni. Ezáltal a hallgatók jobban azonosulhatnak az utóbbiak történetével és tapasztalataival. Ugyanezen oknál fogva az a legjobb, ha a meghívott vállalkozók ugyanolyan tanulmányi háttérrel rendelkeznek, mint a hallgatók.

Belgiumban a FREE Alapítvány⁸ 2 napos **szemináriumot** szervezett **vállalkozóknak**, ahol megtanították nekik, hogyan használjanak esettanulmányokat, hogyan beszéljenek a hallgatók előtt és hogyan oktassanak egy kurzus bizonyos szakaszaiban. A szemináriumon való részvétel fejében a vállalkozók kötelezték magukat, hogy három év alatt legalább 30 órát tanítsanak (ingyen). Ezek a vállalkozók mostanra jelentős erőforrásnak számítanak az oktatás terén.

1.3.2. Az egyetemek és a vállalkozók közötti együttműködés és mobilitás

A felsőoktatási intézmények és a vállalkozók közötti **hatékony együttműködés** megkívánja, hogy az mindkét fél számára előnyös legyen. A hallgatók és a tanárok főként elméleti tudást tudnak átadni a vállalkozóknak, míg ez utóbbiak főleg gyakorlati tudásukat oszthatják meg a

⁸ www.freefoundation.be

felsőoktatási intézményekkel. Annak érdekében, hogy a felsőoktatási intézmények számára előnyös legyen az együttműködés, hosszú távra kell szólnia, azaz a vállalkozókat és üzleti vezetőket mentorként és tanácsadóként be kell vonni a hallgatók képzését szolgáló üzleti „vállalkozáskeltetők” és inkubátorok létrehozásába, vagy új vállalkozásismereti kurzusok és tanulmányi (köztük gyakornoki) programok kialakításába. A vállalkozások számára mindennek rövid távú előnyökkel is kell járnia, például a hallgatói csoportok innovációs tevékenységekbe való bevonása révén, különösen olyan tevékenységeket illetően, amelyek segítenek a cégeknek forradalmi innovációs elképzelések kialakításában és kidolgozásában, valamint kutatási tevékenységekhez kötött feltételek révén. Ezen alapvető szabályokat figyelembe véve szoros együttműködést lehet kialakítani a kkv-k és a felsőoktatási intézmények között.

A munkacsoport szakértői szerint általában nagyon alacsony szintű **az oktatók és kutatók** felsőoktatási intézmények illetve üzleti élet közötti **mobilitása**, és ezt ténylegesen nem is ösztönzik. Sok esetben kevés vagy semmilyen ösztönző nem áll rendelkezésre, néhány esetben pedig egyenesen elrettentik ettől az oktatókat és kutatókat. Az előadóknak például megtilthatják, hogy külső gazdasági tevékenységben vegyenek részt (például **Írországbán**). Nagyon kevés ember képes és hajlandó e két közösség/közeg közötti mobilitásra. Ugyanakkor néhány országban az oktatók és kutatók felsőoktatási intézmények és az üzleti élet közötti mobilitását állami szinten ösztönzik (**Franciaországban**), vagy programot alakítottak ki a tanári kar olyan tagjai számára, akik nem tudományos karrier felé akarnak nyitni (**Ausztáriában, Németországban**).

Franciaországban az oktatók és kutatók felsőoktatási intézmények és az üzleti élet közötti mobilitását állami szinten ösztönzik. 1999 óta törvény engedélyezi, hogy a kutatók elhagyják az egyetemeket és a laboratóriumokat, munkájukat pedig vállalkozás formájában folytassák. Támogatásukra egyetemi inkubátorhálózatot hoztak létre. Ha kívánják, később visszatérhetnek az egyetemre. Franciaországban 2000 és 2004 között 844 vállalkozást indítottak kutatók egyetemi inkubátorokon keresztül.

Németországban néhány egyetem megadta a lehetőséget tanárainak, hogy gyakorlati üzleti tapasztalatot szerezzenek. A Gelsenkircheni Alkalmazott Tudományok Egyetemén például az egyetemi tanároknak felajánlhatnak egy szemesztert arra, hogy ezalatt tudományos szakértelmüket és módszereiket teszteljék és felhasználják, valamint gyakorlati tapasztalatot szerezhetnek cégeknél (legalább nyolc szemeszternyi időszak letöltése után).

Spanyolországban új egyetemi törvényt tettek közzé 2007-ben, amely módosítja az egyetemi tanárokról szóló törvényt, és lehetővé teszi, hogy részt vegyenek üzleti projekteknél.

A gyakorlatban csupán kevés tapasztalt **vállalkozónak** sikerül bekerülnie a főiskolákra/egyetemekre. Rendszerint alacsonyabb jövedelemmel kell beérniük, az állandó kinevezésig pedig hosszú utat kell bejárniuk az egyetemeken. Általában nagyon kevés ösztönző áll rendelkezésre. A felsőoktatási intézményeknek előbb nyíltan el kell fogadniuk, hogy a vállalkozói gyakorlat indokolt alapja lehet magas tanári beosztásnak, különösen egyetemi tanári szinten. A másik oldalon viszont csupán kevés tapasztalt tanárnak és kutatónak sikerül a teljes áttérés az üzleti világba. A tanárok valószínűleg azért fognak vállalkozásba, mert az intézmények képtelenek vagy alkalmatlanok az egyéni törekvések megvalósítására.

Előrelépési lehetőséget kínálna, ha növelnék az olyan részidős pozíciók számát, mint amilyen a vendégelőadói vagy a tanársegédi állás. A másik mód az lenne, hogy új állaskategóriát

hoznak létre az egyetemeken/főiskolákon az olyan, magasan képzett egyetemi tanároknak, akik jelentős vállalkozói és üzleti tapasztalattal és korlátozott kutatási tapasztalattal rendelkeznek.

Mindkét közösség tehetne többet is a mobilitás növeléséért, de valószínűleg szükség van némi **ösztönzőre** a lépések felgyorsítása érdekében. A felsőoktatási intézmények vállalkozásoknál töltendő és/vagy a vállalkozásfejlesztés tanulmányozására szánt **kutatóéveket** vagy **tanulmányi kiküldetéseket** ajánlhatnak fel, valamint az elvégzett kutatások helyett a **vállalkozási gyakorlat** alapján nevezhetnek ki egyetemi tanárokat. Hasonlóképp a **vállalkozások** is magas rangú, nem ügyvezető igazgatói vagy tanácsadói/szakértői pozíciókat ajánlhatnának fel igazgatótanácsukban vagy vezetőségükben.

1.4. A hallgatók üzleti elképzeléseinek támogatása

Különbséget kell tenni a tudatosítás és az oktatás, valamint a valódi üzleti támogatás között. Ez a jelentés elsősorban a tudatosításra, valamint oktatási programok, kurzusok és tevékenységek biztosítására összpontosít. A hangsúly a vállalkozói készségek és gondolkodásmód kialakításán van.

Az egyetemi **spin-off vállalkozások** támogatása széles körű és összetett kérdés, amelynek területén külön szakértői csoportot kell létrehozni. Ezenfelül az innovatív spin-off vállalkozások fogalma nem különösebben érinti a hallgatók által indított vállalkozásokat, amelyeknek nincs formális kapcsolata az egyetemmel. Ezért megfelelőbbnek tűnik hallgatók és egyetemi oklevéllel rendelkezők **innovatív, tudásalapú üzleti vállalkozásairól** beszélni. Az ilyen vállalkozásokkal rendelkező hallgatók személyre szabott tanácsadó és támogatási programokban részesülnének.

A vállalkozói készségek és gondolkodásmód kialakításának kérdése nem kezelhető elkülönítve a vállalkozási ismeretek oktatásának egész kérdésétől. A vállalkozásismereti kurzusoknak és tevékenységeknek az intézmény **szélesebb körű vállalkozásismereti programja** részének kell lenniük. Világosan mutatja egy intézménynek a vállalkozási ismeretek oktatása melletti elkötelezettségét, ha speciális oktatási létesítményekkel, így „vállalkozáskeltetőkkel” vagy inkubátorokkal rendelkezik, valamint ha támogatja a hallgatók vállalkozásindítási terveit.

Ezért a hallgatókat életképes vállalkozás elindításában segítő meglévő vagy szükséges mechanizmusok és szolgáltatások tekintetében e jelentés néhány elképzelésre tesz javaslatot.

A szakértői csoport tagjait arról kérdezték, vajon a vállalkozásismereti kurzusokat és tevékenységeket országukban általában a hallgatók üzleti elképzeléseit és új vállalkozásindítását támogató mechanizmusokkal és szolgáltatásokkal bővített, szélesebb körű vállalkozási program részének tekintik-e, és állnak-e a hallgatók rendelkezésére ilyen mechanizmusok és szolgáltatások minden képzési szinten. Többé-kevésbé egyenlő arányban megoszló „igen” és „nem” válaszaik elég egyenlőtlen képet festenek az európai helyzetről. Ahol van oktatástámogatási rendszer, az a legtöbb esetben minden képzési szinten (alapképzés, mesterképzés, posztgraduális képzés) a hallgatók rendelkezésére áll, míg kevesebb esetben főleg a posztgraduális hallgatók és az intézmény tanárai számára érhető el (erről számoltak be például **Írországból** és **Portugáliában**).

A szakértők ugyanakkor kiemelik, hogy sok esetben az egyetemen kívül állítottak fel **üzleti inkubátorokat**⁹, és azok valamennyi vállalkozást indító személy számára elérhetőek. Tanácsos, de nem feltétlenül szükséges, hogy ezeket szervezetileg is beágyazzák az egyetemekbe: a lényeg az, hogy a hallgatók kapcsolatba kerüljenek az inkubátorokkal, odairányítsák őket.

Kihívást jelent a **vállalkozásindítási tevékenységek** egyetemi tanulmányokba való **beépítése**, mivel ezekkel jelenleg leginkább a tanterven kívül, szórványosan foglalkoznak.

A szakértőket arról is kérdezték, vajon országaik oktatási rendszere támogatja-e a felsőoktatási intézményeket az **új technológiák kereskedelmi hasznosításának** elősegítésében. A legtöbb esetben – bár nem mindig – igenlő választ adtak.

Amennyiben az üzleti elképzelést és/vagy az innovációt az egyetemen belül fejlesztik ki, alapvető problémát szül a **szellemi tulajdonjogok** és a tanárok köztisztviselői szerepének kérdése (néhány országban a jog tiltja a tanárok és kutatók vállalkozói munkáját és a munkájuk során kifejlesztett innovációk hasznosítását). Az intézmény **szellemi tulajdonnal kapcsolatos politikája**, valamint munkaszerződése jelentősen befolyásolhatják a lehetőségeket.

A hallgatók és kutatók **innovatív vállalkozásindításának** bátorítása érdekében az alábbi **intézkedések** és eszközök **szükségesek**, mind a környezet egésze (keretfeltételek), mind intézményi szint tekintetében:

- a kutatólaboratóriumok vállalkozási tevékenységét elősegítő politika;
- a szellemi tulajdonjogokra vonatkozó helyes intézményi politika;
- speciális és támogató inkubátorok, vagy a könnyű hozzáférés külső inkubátorokhoz;
- kedvező üzleti környezet, ami azt jelenti, hogy az inkubátoroknak szoros kapcsolatot kell kialakítaniuk az üzleti és pénzügyi világgal;
- pénzügyi támogatások a vállalkozó részére, és/vagy más pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés.

Németországban az EXIST – vállalkozásindítás az egyetemekről és főiskolákról – a Szövetségi Gazdasági és Műszaki Minisztérium programja, amelynek célja, hogy fejlessze a felsőoktatási vállalkozói környezetét, és növelje az induló technológiai és tudásalapú vállalkozások számát. A program felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek olyan hallgatóit és munkatársait támogatja, akik elképzelésüket üzleti tervvé alakítják, ideértve a még kibontakozási fázisban lévő vállalkozásindításokat.

Litvániában a Gazdasági Minisztérium 2006-ban elindította a „Pénzügyi támogatás a természettudományi és műszaki hallgatók vállalkozásindításához” elnevezésű projektet, amely kifejezetten a természettudományi és műszaki tanulmányi programok hallgatóit célozza meg, és támogatást nyújt üzleti elképzeléseikhez és új vállalkozásindításukhoz.

⁹ Lásd még az inkubátorirányítás kritériumainak meghatározásáról szóló, 2002. februári bizottsági jelentést az alábbi címen: http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/incubators/index.htm

A **Katalán Műszaki Egyetem** (Spanyolország) INNOVA elnevezésű programja¹⁰ elérhető minden hallgató, kar, végzett hallgató és tudományos munkatárs számára, célja pedig, hogy az egyetemeken született innovatív elképzeléseket és projekteket felkarolja, és azokból vállalkozást indítson (Spanyolország esetében lásd még a teljes jelentésben a **Madridi Autonóm Egyetem** példáját).

1.5. A vállalkozási ismeretek oktatása bevált gyakorlatának kritériumai

A vállalkozási ismeretek oktatása módjának konkrét szempontjaival kapcsolatban a szakértői csoportot felkérték, hogy határozza meg e programok végrehajtása hatékonyságának és sikerének **kulcsfontosságú jellemzőit**. A szakértők ezeket a **bevált gyakorlatra** vonatkozó általános mutatókként javasolják.

A szakértők pontos iránymutatásai alapján felsorolt bevált gyakorlati tényezők a vállalkozási ismeretek oktatásának mikéntjére vonatkoznak („**hogyan kell tanítani**”), nem pedig az egyes tananyagokra.

Ez a lista nem veszi figyelembe a **külső keretfeltételeket**, azaz a programok és tevékenységek teljes környezetét, így a hatóságoktól érkező támogatást sem. Ezekre a szempontokra a szakértők e jelentés más szakaszaiban térnek ki, amikor azokat a szakpolitikákat vagy közintézkedéseket határozzák meg, amelyek támogatják a vállalkozási ismeretek oktatását.

- A vállalkozási ismeretek oktatása bevált gyakorlatának kritériumai

- 1) A kurzus/program célja a várt eredmények elérésének tükrében pontosan meghatározásra kerül (a célkitűzések meghatározása és a hozzájuk kapcsolódó eredmények mérésének lehetősége).
- 2) Egyensúly van az elméleti és a gyakorlati szempontok között. A tanítás interaktív és gyakorlati módszerek, aktív önálló tanulás, cselekvésorientált pedagógiai módszerek, csoportmunka, projekt alapú tanulás, hallgatócentrikus módszerek, közvetlen tapasztalat útján történő tanulás, valamint önfejlesztési és önértékelési módszerek használatával történik. A tanítás olyan mechanizmusok révén történik, amelyek magas szinten tartják a hallgatók motiváltságát.
- 3) Olyan tevékenységeket és eseményeket szerveznek, amelyek fejlesztik a hallgatók csoportmunkáját és csapatszellemét, valamint kapcsolati lehetőségeit és helyzetfelismerési képességeit.
- 4) Különböző vendégelőadók vesznek részt az oktatásban (pl.: szabadalmi jogi, vállalatfinanszírozási szakértők stb.). Szoros kapcsolatot tartanak fenn a helyi vállalkozói környezettel, és az oktatók (formális és informális módon) részei a

¹⁰ www.pinnova.upc.es

megfelelő kapcsolatrendszereknek. A valódi üzleti gyakorlattal és iparággal való együttműködés szemlélete érvényesül.

- 5) Fiatal vállalkozók (például vállalkozást működtető öregdiákok) és tapasztalt üzletemberek is részt vesznek a kurzusokban és tevékenységekben, valamint ezek megtervezésében. A programba a vállalkozásokkal együttműködő és konkrét vállalkozási projekteken dolgozó hallgatók révén gyakorlati tapasztalat épül.
- 6) A kurzusok és tevékenységek egy szélesebb körű vállalkozásismereti program részei, amelyek a hallgatók vállalkozásindítását támogató és aktívan felhasznált mechanizmusokat tartalmazzák.
- 7) A különböző országok tanárai és hallgatói között eszme- és tapasztalatcserét sürgetnek és támogatnak annak érdekében, hogy bátorítsák az egymástól való tanulást, és a programoknak, kurzusoknak és tevékenységeknek nemzetközi perspektívát adjanak.

2. Akadályok és a siker elemei

2.1. Akadályok

A szakértői csoport tagjait felkérték, hogy határozzák meg azokat a meglévő **akadályokat** vagy negatív tényezőket, amelyek hátráltathatják a vállalkozásismereti kurzusok, programok és tevékenységek nyújtását a felsőoktatásban és/vagy az ilyen oktatás hatékonyságát.

Az alapelv az, hogy a vállalkozói ismereteket horizontálisan kell beépíteni a tantervbe, különböző tanulmányi területeken keresztül. E tekintetben az **egyik fő strukturális probléma** az, hogy a felsőoktatási intézmények karokra vannak felosztva. Ez ronthatja a multidiszciplináris csoportokat és projekteket előnyben részesítő átfogó jelleget. A karok és a tanszékek nagyon gyakran elkülönülve működnek, és számos akadály áll az áthallgatni kívánó hallgatók és a tudományágakon átívelő kurzusok létrehozásában érdekelt tanárok előtt. A tantervi struktúra gyakran akadályt jelent: pénz a kreditek szerint jár, így a struktúra szinte természetesen gátolja az interdiszciplinaritást.

Az **intézményekben** problémát jelent a **tudatosítás és a motiválás**, ha a vállalkozási ismeretek oktatása sem az igazgatás, sem a karok számára nem prioritás. A legtöbb esetben a kutatási publikációkat sokkal fontosabbnak tartják. Ezért a vállalkozási ismeretek oktatása nagyban függ az intézmény bizonyos vezetőinek hajlandóságától és látásmódjától. Ez nem szervezeti, inkább stratégiai probléma. A vállalkozásismereti programokat úgy kell értékelni, mint a többi egyetemi programot. A gyakorlatorientált tanegységeket és gyakorlatokat nem szabad természetesen nem tudományosnak tekinteni – ahogy napjainkban az gyakran megtörténik az egyetemeken. Ellenkezőleg azt kell alapvető nézőpontnak tekinteni, hogy a magas tudományos elvárás nem csupán az elsajátított tudás alapján történő gondolkodás, elképzelés és elemzés képességét jelentheti, hanem a tudás gyakorlati célú alkalmazását is.

A (munkaerő és pénzügyi) **forrás** már másik kérdés. Láthatóan szükség van a vállalkozási ismeretek szélesebb körű oktatására – nő a hallgatók ilyen irányú igénye –, de a jelenleg a vállalkozási vagy üzleti tanulmányokban résztvevő oktatók létszáma mellett képtelenség ezt az igényt teljesíteni. A cselekvésközpontú tanítási módszerek létfontosságúak a vállalkozói készségek fejlesztéséhez, ezek azonban munka- és költségigényes módszerek, valamint speciális képzést igényelnek.

A **finanszírozás** láthatóan nem áll összhangban a vállalkozási tanulmányok iránti igénnyel. Az intézmények gazdasági karai gyakran nem rendelkeznek elegendő forrással más karok vagy tanszékek hallgatóinak képzésére. A nem üzleti karok pedig ugyanezen ok miatt nem tudják bővíteni az általuk nyújtott vállalkozási ismeretek oktatását. Ezért kiemelt fontosságú, hogy ennek az oktatási területnek megfelelő finanszírozást hozzanak létre, amelyet az intézmény alapvető pénzügyi forrásaiba illesztenek. Tény, hogy a rövid távú projektfinanszírozás lejárt vagy a folyamatosan változó finanszírozási mechanizmusok bizonytalanságot szülnek, és ellentétesek a fenntarthatóság elvével.

Jelenleg túl kevés vállalkozási ismereteket oktató **egyetemi tanár** áll rendelkezésre, és sokat közülük nem kezdettől fogva ezen a területen képeztek. Következésképpen elképzelhető, hogy nincsenek tisztában a vállalkozási ismeretek oktatásának helyes megközelítésével. A tanároknak jobban meg kell érteniük a vállalkozási ismeretek oktatását, annak céljait, módszereit és tananyagát. További tanárképzésre, szemináriumokra és műhelyfoglalkozásokra van szükség. Elegendő számban kell vállalkozási ismereteket kutató PhD-hallgatókat képezni,

hogyan biztosítva legyen az oktatói erőforrás. Ugyanakkor nem könnyű ma a vállalkozási ismeretek területén karriert építeni, ugyanis továbbra is a kutatás az előrelépés fő feltétele.

A vállalkozási ismeretek oktatásához szükséges készségek és tapasztalat hiánya különösen a közép- és kelet-európai, **rendszerátalakítás utáni országokban** ölt súlyos méreteket. Ezt a következők révén lehet áthidalni vagy legalább enyhíteni:

- a) a tanári gyakorlatok és módszertanok rendszeres megosztását biztosító tanári kapcsolatrendszer létrehozása;
- b) a felsőoktatási intézmények közötti rövid távú csereprogramok vállalkozási ismereteket oktatók számára a legjobb gyakorlat és tanítási módszerek megosztása érdekében;
- c) rövid távú üzleti gyakorlatok tanárok számára.

A vállalkozási ismeretek jó színvonalú oktatása elérésének egyik fő előfeltétele az, hogy az oktatók közel álljanak a valódi üzleti világ problémáihoz és kérdéseihez.

A **vállalkozók oktatásba történő bevonása** szempontjából is jelentkeznek bizonyos akadályok: a) saját üzleti tevékenységeik sok időt vesznek igénybe, így szinte lehetetlen rendszeres módon számítani rájuk; b) az egyetemeknek gyakran nem áll módjukban megfizetni „piaci óradíjukat”.

A szakértők az alábbi, jelzés értékű **listát** állították össze a feltárt **főbb kockázatokról és akadályokról**:

- a döntéshozók támogatásának hiánya;
- változó politikai környezet, változó prioritásokkal és irányokkal;
- az intézményeken belüli bürokratikus kultúra és szervezeti tétlenség; nem megfelelő intézményi politikák, gyakorlatok, kultúrák és struktúrák;
- a vállalkozási ismeretek oktatásának a felsőoktatásban betöltött szerepével kapcsolatos, egymásnak ellentmondó tudományos nézetek;
- a vállalkozási ismeretek ellenzése vagy az elfogadásukkal kapcsolatos vonakodás a következő előítéletek miatt: úgy látják, hogy a vállalkozási ismeretek oktatása azt jelenti, hogy az üzleti szemlélet elárasztja az egyetemet, vagy hogy mindenkinek üzletemberré kell válnia; a vállalkozási ismereteket oktatók támogatásának hiánya az intézményen belül;
- a különböző tanszékek/karok közötti együttműködés hiánya;
- a vállalkozók negatív megítélése, valamint a fiatalok előtt álló pozitív szerepmodellek hiánya;
- az egyetemi tanárok és szakemberek csupán kis része igazán elkötelezett;
- néhány egyetemi tanár még mindig azt a véleményt vallja, hogy a műszaki hallgatóknak csupán műszaki ismereteket kell tanulniuk;
- az eddig tanítási módszerek megváltoztatására irányuló igény hiánya;
- a kurzusokat az egyetemi kurzusokhoz hasonlóan olyan oktatók tartják, akiknek nincs kapcsolatuk az üzleti világgal;

- a vállalkozás fogalmát nem feltétlenül értik meg pontosan, és lehet, hogy ez igaz minden üzleti kurzusra (pl.: pénzügy, marketing, számvitel);
- nem sikerül a hallgatók e kurzusok iránti lelkesedését felébreszteni;
- nem értik meg az egyedi kialakítású programok szükségességét;
- a pedagógiai eszközök széles tárházának szegényes felhasználása;
- a karok és oktatók számára nyújtott díjazások, ösztönzők, elismerések hiánya;
- nem hoztak létre a programok eredményeinek értékelésére szolgáló rendszereket;
- a gyakorlatok, eredmények és hatások összehangolásának hiánya;
- az üzleti világ hajlamos alábecsülni az egyetemeknek a gazdasági fejlődés motorjaként betöltött szerepét;
- fenntarthatósági kérdés: a finanszírozás és a források bizonytalansága.

2.2. A siker elemei

A szakértőket arra is felkérték, hogy határozzák meg azokat az **elemeket** (vagy a szükséges **keretfeltételeket**), amelyek révén a vállalkozási ismeretek oktatása **sikeresen** integrálható a felsőoktatásba, és amelyek biztosítják, hogy a vállalkozási ismeretek az egész tantervben szerepelnek, és eljutnak a különböző tanulmányokat folytató hallgatókhoz.

Míg a közpolitikák és az egész külső környezet fontos szerepet játszhatnak abban, hogy a vállalkozási ismeretek oktatását hatékonyan el lehessen terjeszteni (külső keretfeltételek), a felsőoktatási intézmények szintjén a siker fontos eleme az is, hogy e területen a hagyományos egyetemi előadásokat milyen mértékben váltja fel egy, az aktív önálló tanulás lényeges elemét magában foglaló kiegyensúlyozottabb pedagógiai módszer. A siker végső kulcsa a „vállalkozó szellemű egyetemmé” válás, amelyet elterjedt vállalkozói kultúra jellemez. Sok egyetem és főiskola láthatóan ebben az irányban halad, de messze vannak még e végső céltól.

A következő listában a siker elemei számos nagyobb kategóriába vannak sorolva, amelyek azt jelzik, hogy melyik szinten kell kedvező feltételeket teremteni vagy a meglévőket javítani.

Közpolitikai szint:

- Olyan nemzeti támogatási keret áll rendelkezésre, amely segíti az intézményeket abban, hogy fejlesszék és kiterjesszék vállalkozási ismeretek oktatására vonatkozó küldetésüket és tevékenységeiket.
- A tanárok és kutatók országhatárokon keresztül, valamint az egyetemi és az üzleti világ között történő mobilitását az intézmények és a közpolitika támogatja.
- A vállalkozási ismeret-oktatók számára támogatási programok állnak rendelkezésre.

A külső keretfeltételek szintje:

- A hallgatók alap- és középfokú tanulmányaik során megfelelő készségeket fejlesztettek ki.

- Háttérrel biztosító kockázati tőke-infrastruktúra és a vállalkozásokat támogató szervek állnak rendelkezésre.
- Nemzeti szinten és a tagállamok között kapcsolati hálózatok és programok biztosítják az információk, gyakorlatok és tananyagok megosztását.

Intézmények szintje:

- A vállalkozási ismeretek oktatását és -képzést stratégiai célnak tekintik; kifejezett küldetésük van, és e küldetés teljesítése értékelhető.
- Közös megegyezés van a kulturális változás, a bürokratikus kultúráról a vállalkozói kultúrára való áttérés szükségessége tekintetében, és intézményi fejlődés figyelhető meg a vállalkozó szellemű egyetemi modell irányába.
- A vállalkozási ismeretek oktatásának hatása egyértelmű.
- A programokat az intézmény értékeli.
- A vállalkozási ismereteket a műszaki/természettudományi és a bölcsészettudományi tanszékeken is terjesztik.
- Az intézmények a hallgatók számára különféle tanulmányi gyakorlatokat tudnak biztosítani;
- Az intézmény díjazási mechanizmusokat léptetett életbe, valamint elismeri a tanárok és hallgatók által végzett, vállalkozással kapcsolatos tevékenységeket.
- A vállalkozási ismeretek területe tudományos elismerést kap: megfelelő kutatási programok és a jövőbeli oktatókat képző PhD-programok állnak rendelkezésre.
- A minőségbiztosítási eljárások alkalmazása általános gyakorlat.
- Az egyetemek megfelelően integrálódtak területi, gazdasági és társadalmi környezetükbe, és együttműködnek valamennyi érdekelt csoporttal.
- Az intézmény egyértelmű politikával rendelkezik a szellemi tulajdonra vonatkozóan, amely bátorítja a vállalkozói erőfeszítéseket.

Oktatók szintje:

- Az egyetemi tanárok és oktatók elkötelezték magukat a vállalkozási ismeretek oktatása mellett.
- Az egyetemi tanárok és oktatók magasan képzettek, valamint tudományos szakértelmük gyakorlati tapasztalattal egészül ki;
- A tanítás középpontjában nem csak a vállalkozásindítás áll, a vállalkozás fogalmát pedig nem azonosítják pusztán az üzlettel.
- Bátorítják a hallgatói megközelítéseket.
- A hallgatói egyesületekkel fenntartott kapcsolatokat, valamint az öregdiákok közreműködését támogatják.

3. Előrelépés: Vállalkozási ismeretek oktatásának stratégiája

3.1. A politika szerepe

A vállalkozói gondolkodásmódot az alapfokú oktatástól kezdve az oktatás minden szintjén fejleszteni kell. Az oktatási minisztérium más minisztériumokkal együttműködésben (gazdasági, foglalkoztatási, tudomány- és kutatásügyi) **munkacsoportot** hozhat létre, amely meghatározná, hogy hogyan lehet integrálni a vállalkozási ismeretek oktatását az alap-, közép- és felsőfokú oktatásba. A munkacsoportnak szüksége van az illetékes szervezetek véleményeire. Ez arra ösztönöz minden tagállamot, hogy vállalkozási ismeretek oktatása érdekében a kívánt eredmények közösen kialakított keretéhez világosan kapcsolódó, **koherens nemzeti stratégiát** fejlesszen ki. Nemzeti megfigyelőközpontokat állíthatnak fel minden országban a vállalkozási ismeretek oktatása változásainak, irányainak és hatásainak nyomon követése céljából.

Dániában az Oktatási Minisztérium 2001-ben „jövőképcsoportot” hozott létre, amelynek eredményeképpen számos új kezdeményezés született: egy vállalkozási ismeretek oktatásával foglalkozó portál; új, részben köz-, részben magánalapítvány jött létre a vállalkozási ismeretek alap- és középfokú oktatásának megsegítésére; 2004-ben pedig megalapították a vállalkozási ismeretek felsőfokú intézményekben (38 egyetem és főiskola IDEA-partner, köztük üzleti és nem üzleti intézmények/karok) való tanítását szolgáló Dán Nemzetközi Vállalkozási Akadémiát (IDEA). 2005 óta az IDEA számos új kezdeményezést indított vagy támogatott.

E globális stratégia részeként a kormányoknak a magán üzleti szféra és az egyetemek közötti kapcsolatokat támogató jogszabályokat kell elfogadniuk. Adott esetben ide tartozna egy olyan jogi keret felállítása, amely az egyetemi tanárok számára lehetővé teszi, hogy **részidőben üzleti tevékenységet folytassanak**, vagy amely megszünteti a jelenlegi akadályokat.

Ugyanakkor a jogszabályok önmagukban nem elegendőek. Sok intézmény számára a vállalkozási ismeretek oktatásában hatékony, gyakorlati alapú módszerek túl költségesek ahhoz, hogy az alapvető belső költségvetési rendszerekből finanszírozzák őket. A hatóságok szerepe így az is lenne, hogy **finanszírozási mechanizmusokat** hozzanak létre, amelyek támogatják az intézményeket abban, hogy gyakorlati programokat fejlesszenek ki, amely így aztán új vállalkozások indításához vezetne. A közigazgatás különböző hivatalai közös programot hozhatnának létre, amely alátámasztja a fent említett jogszabályokat és pénzügyi keretet biztosít – ugyancsak üzleti szervezetek bevonásával.

Egyre nő az igény a vállalkozási ismeretek tanulása iránt, e területen azonban munkaerő- és finanszírozási hiány van. Az egyik legfontosabb feladat tehát az ezen oktatási terület számára megfelelő finanszírozás biztosítása. Ebbe beletartozna a hallgatók vállalkozás indításának magvető jellegű finanszírozása is. Általában hiány van az olyan oktatókból is, akik a vállalkozási ismeretek hatékony tanításához szükséges speciális készségekkel rendelkeznek. **Több képzésre van szükség**, és ösztöndíjat kell nyújtani a vállalkozási ismeretekből írt doktori disszertációkhoz annak érdekében, hogy ösztönözzék az e területen működő egyetemi tanárok új generációjának létrejöttét.

A kormánytól érkező fokozottabb pénzügyi támogatás kívülről segítené elő **az intézményen belüli változásokat**. Az intézményeken belül az egyik legfőbb akadály a döntéshozók

érdeklődésének és támogatásának hiánya. A finanszírozás politikai szintű reformja – például a vállalkozási ismeretek oktatásával foglalkozó tevékenységek területén nyújtott teljesítmény szerint történő forráselosztás – közvetlen hatást gyakorolna az intézmények magatartására és a belső forráselosztásra. Az **intézmények, tanszékek és tanárok értékelésekor** nem csupán a publikációkat kell figyelembe venni, hanem a vállalkozási ismeretek oktatását, az ehhez kapcsolódó tevékenységeket, valamint a műszaki és természettudományi tanszékek esetében a kitermelt szabadalmakat is. A belülről gyakorolt nyomást (érintett hallgatók és tanárok) kombinálni kell a kormánytól érkező politikai nyomással.

Az **Egyesült Királyságban** az **egyetemek részére nyújtott**, egymást követő új **finanszírozási** források – a Felsőoktatási Innovációs Alapok (HEIF) által 2001-ben, 2004-ben és 2006/07-ben¹¹ és a Tudományos Vállalkozási Kihívás Alap (SEC) által 1999-ben és 2001-ben¹² – jelentős hatással voltak az intézményi magatartásra, valamint új fejlesztéseket támogattak a vállalkozások és vállalkozási ismeretek oktatása területén, ideértve a tantervreformot is. A természettudományi és műszaki karokon belül létrejövő vállalkozásokra összpontosítva 13 SEC-finanszírozású központot hoztak létre az egyetemeken.

Az intézményeken belül az igazi kihívást az **interdiszciplináris megközelítések** kialakítása jelenti. Ezért a politikai szintű döntéseknek figyelembe kell venniük ezt az igényt, és elő kell segíteniük az érdekelt intézmények belső és külső határain keresztül történő átvitelét, megkönnyítve ezzel számukra a tudományágakon átvívelő kezdeményezések és kurzusok elfogadását. Ez lényeges, mivel a tanszékek és karok finanszírozása manapság gyakran a hallgatók száma alapján történik, és függ a tanszéken/karon letett vizsgák számától. Ezért visszatartó erejű lehet, ha a hallgatókat arra buzdítják, hogy más intézményi egységek által szervezett kurzusokat végezzenek el, és ezt a lehetséges akadályt meg kell szüntetni. E tekintetben sok rektor értékelné, ha **nagyobb mértékű autonómiát** kapnának, amely lehetővé tenné a finanszírozás karok közötti megosztását.

A vállalkozási ismeretek oktatásában fontos szerepet játszanak a hallgatók és hallgatói egyesületek spontán kezdeményezései, a tevékenységek nagy része pedig a tantervi kurzusokon kívül zajlik (az **Egyesült Királyságban** nemrég végzett felmérés például azt mutatja, hogy a felsőoktatásban a vállalkozói és vállalkozásismereti tevékenységek 64%-át a tanterven kívül végzik¹³). Míg a hallgatók független – egyéni vagy egyesületen belüli – kezdeményezéseit természetesen védeni és bátorítani kell, az oktatási hatóságok segíthetnek olyan **akkreditációs rendszert** létrehozni, amely a vállalkozói készségek fejlesztését elősegítő nem formális tanulást és gyakorlati tevékenységeket érvényesíti. A hallgatóknak krediteket kell kapniuk rendszeres és sikeres munkájukért.

A koherens stratégiában szerepelhetnének a hallgatók közötti üzleti tervekkel kapcsolatos versenyek, amelyeket a siker elismerése és megosztása érdekében regionális, nemzeti és európai **díjakkal** lehet jutalmazni. A bevált gyakorlatok előmozdítása és értékelése, valamint az ilyen kezdeményezéseknek a társadalom egészével való megismertetése érdekében díjakat lehet létrehozni a legvállalkozóbb szellemű egyetemeken, tanároknak és hallgatóknak részére, az egyetemi spin-off vállalkozások pozitív példáit pedig ki lehetne emelni.

¹¹ <http://www.dti.gov.uk/science/knowledge-transfer/heif/page12054.html>

¹² http://www.dti.gov.uk/science/knowledge-transfer/schemes/Science_Enterprise_Challenge/page12138.html

¹³ Vállalkozás és vállalkozási ismeretek a felsőoktatásban, a Végzett Hallgatók Országos Vállalkozási Tanácsának jelentése, 2007.

A **Cseh Köztársaságban** minden évben megrendezik a tudósok és kutatók számára – valamint egy alprogram keretében a hallgatók számára – létrehozott népszerű, országos díjazású „Cseh Fej” elnevezésű versenyt. E versenyről széles körben tudósít a cseh média (a televízió és a nagyobb napilapok).

Görögországban az Oktatási és Fejlesztési Minisztérium országos üzletitervversenyt szervez azon hallgatók számára, akik az egyetemen vállalkozásismereti programokban vettek részt. A verseny üzletemberekkel és sikeres vállalkozókkal folytatott szoros együttműködés keretében zajlik. Ezután a Fejlesztési Minisztérium – a fiatal vállalkozók számára kiírt nyílt felhívás értelmében – a hallgatóknak felajánlja a lehetőséget, hogy megvalósítsák üzleti elképzeléseiket.

Testreszabottabb **figyelemfelkeltő kampányokkal** kell megcélozni a tudományos, mérnöki és műszaki társadalmat annak érdekében, hogy tájékoztassák és meggyőzzék a nem üzleti karok dékánjait a vállalkozási ismeretek oktatásának jelentőségéről. Adott esetben a hatóságoknak is segíteniük kell a találmányok tulajdonlásával kapcsolatos **szellemi tulajdonjogokról szóló** egyértelmű **szabályok** megállapítását az egyetemen.

A regionális vagy helyi önkormányzatok szintjén **regionális központokat** lehet létrehozni, amelyek a vállalkozási ismeretek oktatására vonatkozó intézkedések koordinálásáért, szervezéséért és előmozdításáért felelnének (mint például a „*Vállalkozási Házak*” **Franciaországban**). Ezek a központok kialakíthatnák a tevékenységek kritikus tömegét helyi szinten, ösztönözhetnék a bevált gyakorlat és eszközök megosztását, valamint támogathatnák az oktatók, vállalkozók és hallgatók közötti kapcsolatrendszereket. Feladatuk lenne a tanárok képzése, valamint a vállalkozók tanításban való részvételének előmozdítása is.

Jóllehet az egyetemi innovatív pedagógiai megközelítéseit egész Európában vizsgálják, a gyakorlatok megosztását növelni kell. Mind nemzeti, mind európai szinten támogatni kell a vállalkozási ismeretek **terjesztésének ernyőszervezeteit** (mint amilyen az IDEA **Dániában**, az NCGE az **Egyesült Királyságban** és az FGF **Németországban**). Ezek platformként szolgálnak az információcseréhez – például tanárok, tudósok, szakértők és vállalkozók között. Elő kell segíteni a felsőoktatási intézmények nemzetközi hálózatainak kiépítését, valamint közös tanulmányi programok kifejlesztését.

Az Európai Bizottság egyik lehetséges résztvevője lehetne a **határokon átvéelő, vállalkozási ismeretekkel kapcsolatos csereprogramok és oktatóképzés támogatásának**. Ez magában foglalná a tanárok Európa különböző országainak intézményeiben eltöltött, rövid idejű kiküldetésének elősegítését, valamint a vállalkozási ismereteket oktató tanárok közötti tapasztalatcserét, továbbá az esettanulmányok és módszerek megosztását biztosító egyhetes nyári egyetemek megszervezését. Egy **módosított „Erasmus”-program** lehetővé tenné a megvalósítható üzleti tervvel rendelkező **hallgatók** számára, hogy olyan külföldi partnerhez települjenek át, aki támogatást tud nyújtani az elképzelés megvalósításához, és kapcsolatot tud teremteni a megfelelő regionális ágazati csoporttal vagy jól felszerelt laboratóriumokkal.

Az **EU strukturális alapjai** (2007–2013) pénzügyi támogatást tudnak nyújtani a felsőoktatásban megvalósított vállalkozásismereti programokhoz és tevékenységekhez (ahogy az történt **Görögország** és **Lengyelország** esetében). Támogathatják a tanárok és kutatók oktatásból az üzleti világ felé irányuló mobilitását, valamint a hallgatók üzleti elképzeléseit (**Lengyelország**). 2007-től az **egész életen át tartó tanulás uniós programja** is fő

célkitűzései között tudja a vállalkozási ismeretek oktatását, valamint egyedi irányvonalat is tartalmaz az egyetemek és vállalkozások közötti együttműködésre vonatkozóan.

A növekedést és foglalkoztatást célzó megújult lisszaboni stratégia által ráruházott koordinációs szerepe részeként a Bizottságnak rendszeresen **értékelnie** kell az e területen alkotott közpolitikákat, és ellenőriznie kell a tagállamokban a vállalkozási ismeretek oktatására vonatkozó tevékenységeket.

3.2. A felsőoktatási intézmények és oktatók szerepe

A felsőoktatási intézményeknek **stratégiát** vagy **cselekvési tervet** kell létrehozniuk a vállalkozási ismeretek tanítására és kutatására, valamint új üzleti és spin-off vállalkozások indítására. Ehhez „vállalkozó szellemű egyetemet” kell kialakítani, amely jelentős, szemmel látható változásokat okoz majd a felsőfokú intézmények kultúrájában a következő területeken:

- a tanulmányi programok (multidiszciplináris programok);
- munka- és tanulási módszerek (csapatmunka, hallgatói kezdeményezés);
- kutatási stratégiák;
- személyzeti politika (felvételi gyakorlatok, ösztönzők és díjak, képzés);
- együttműködés az üzleti szférával.

E követelmények értelmében a rektoroknak és az intézményvezetőknek biztosítaniuk kell, hogy megfelelő intézményi infrastruktúra álljon rendelkezésre. A vállalkozási ismeretek oktatásának speciális igényei vannak a minőségbiztosítás, a HR-menedzsment, a hallgatók támogatása, a tudásátadás, az információkezelés és az irányítási rendszerek területén.

Vállalkozó szellemű egyetem az, ahol a vállalkozói szellem rendszerelvű megközelítésként jelenik meg, és ahol az emberek elkötelezve érzik magukat e cél mellett. Szükség van a közvéleményt formáló személyekre, akik az intézményen belül sürgetni tudják a reformot. Első lépésként az irányító testület egyik tagját jelölheti ki felelős vezetőnek, mivel csupán egy döntéshozó személy képes dönteni az elérendő célokról.

A **Müncheni Műszaki Egyetem** (Németország) felvette a „vállalkozó szellemű egyetem” jelzőt, és valamennyi tudományterületen működő hallgatóit a vállalkozó szellemű gondolkodásra és cselekvésre buzdítja.

Walesben ma már minden egyetem és főiskola kiválasztja saját „vállalkozó bajnokát”, akit a Tudáshasznosító Alapítvány támogat anyagilag (a walesi Közgyűlés kormányzati politikájának részeként). E vezető oktatók feladata az, hogy a hallgatók és az egyetemi tanárok körében elősegítsék egy új vállalkozási kultúra kialakítását.

A **vállalkozási ismereteknek** az egész intézménybe és tantervbe történő **beágyazására** különböző **lehetőségek** vannak, úgymint:

- a) az egész egyetemre kiterjedő, valamennyi karrát átfogó megközelítés;
- b) kari szintű, más karokat kiszolgáló központi egység (üzleti iskola vagy vállalkozási központ);
- c) részben egyetemi tulajdonú, nem egyetemi szolgáltatás igénybevétele.

A **vállalkozási központ** (vagy egyéb központi egység) célja az lenne, hogy az intézményen belül terjessze a vállalkozási ismereteket. Fontos, hogy kapcsolatot tudjon fenntartani az intézmény minden más tanszékeivel és karával. Két lényegi feladata lenne:

- 1) vállalkozási ismeretekre vonatkozó képzés nyújtása egyéni kreditek (ECTS), tanegységek vagy teljes kurzusprogramok formájában, szükség esetén az intézmény gazdasági/üzletviteli tanszékeivel/karaival együttműködve;
- 2) valamennyi tanszékkal és karral együttműködve segíteni a programjaik révén esetlegesen kialakuló valamennyi vállalkozási lehetőség megvalósításában és kiaknázásában.

Jellemző szolgáltatás lehet többek között:

- a kutatók támogatása a kutatásokban rejlő kereskedelmi lehetőségek felismerésében;
- együttműködés a tanárokkal és hallgatókkal elképzeléseik, projektjeik stb. kidolgozásában;
- a szellemi tulajdon meghatározása, védelme és hasznosítása;
- szellemi tulajdonok felhasználásának multinacionális nagyvállalatok, kkv-k és induló vállalkozások részére történő engedélyezése;
- üzletfejlesztési tanácsadás induló vállalkozások részére;
- feltalálók segítése találmányaik kereskedelmi hasznosításában;
- inkubátorok biztosítása;
- aktív részvétel az egyetemi vállalkozásfejlesztésben;
- az egyetem és a kkv-k közötti kapcsolatok fejlesztése;
- a kapcsolatrendszerhez való hozzáférés biztosítása;
- az elképzelések és találmányok tapasztalt vállalkozókkal való egyeztetése (és fordítva).

E szolgáltatásokat minden kurzusban résztvevő hallgató számára lehetővé kell tenni vállalkozói szellemük kialakítása érdekében. A minden karral kiszolgáló vállalkozásügyi/vállalkozói központok felállítása azt hirdetné az egyetemi közösség minden érdekelt fele felé, hogy ez nem karspecifikus munka.

Az alapképzésben résztvevő hallgatók számára az **első évben kötelező bevezető tevékenységeket vagy tanegységeket** kell biztosítani, amelyek rögtön a kezdetektől befolyásolják a vállalkozói gondolkodásmódot, és tudatosítják a vállalkozást mint lehetséges alternatív életpályát. Ezenfelül valamennyi hallgató számára lehetőséget kell nyújtani arra, hogy e témában szemináriumokat és előadásokat látogathassanak. A különböző karokon tanuló és különböző tudományágakkal foglalkozó hallgatók számára elérhető, valamint a hallgatókat a csapatalapú projektmunkába bevonó, választható kurzusok hasznos eszközei a vállalkozási ismeretek karokon és tanszékeken történő terjesztésének. Azokat a hallgatókat, akik a területet érdekesnek és vonzóknak találják, valamint szeretnék önkéntes vállalkozási tevékenységekben részt venni, az intézménynek vagy a segítő szervezeteknek támogatniuk kell. **Valamennyi hallgató számára biztosítani kell a vállalkozási ismeretekkel kapcsolatos oktatáshoz és gyakorlathoz való hozzáférés lehetőségét.**

A **Wuppertali Egyetem**¹⁴ (Németország) hallgatói a vállalkozási ismeret tanegységeket kötelező vagy választható órákként **valamennyi alapfokú képzésben** felvehetik.

¹⁴ www.brauk.uni-wuppertal.de, www.koch.uni-wuppertal.de

A vállalászási ismeretek tanulásához **hallgatóközponú tanítás** szükséges, amelynek világosan meghatározott tanulási eredményei vannak. Ugyancsak feltételezi, hogy a hallgatók a bevezető tanegységeken túl maguk fogják kiválasztani a követendő utat. Ehhez rugalmas kurzusstruktúrákra, képzett egyetemi tanárok által támogatott problémamegoldó megközelítésre, bő tananyagforrásokra, munkahelyi gyakorlati lehetőségekre és finanszírozási forrásokra van szükség.

A terület iránt érdeklődő **tanárok** számára több elméleti, innovatív pedagógiai és oktatásméleti képzésre van szükség, valamint új, a megfelelő tanulmányi területhez igazított tanítási eszközöket/módszereket kell kifejleszteni. Néhány lehetőség az **oktatási képesség növelésére**: a tanárok vállalászási ismereteik fejlesztése érdekében vállalászásoknál eltöltött kutatóévei; a tantervfejlesztés finanszírozása; követhető példaképek és esetek bemutatása; ösztönzők, díjazások és elismerés; nemzetközi oktatói csereprogramok; ösztöndíjak és támogatás az oktatási programokon keresztül történő személyi fejlődéshez.

Az intézményeknek **ösztönzőrendszereket** kell létrehozniuk a kar azon alkalmazottainak, kutatóinak és tanárainak ösztönzésére és jutalmazására, akik támogatják a hallgatókat üzleti lehetőségeik kihasználásában. Az oktatók előléptetését más kritériumok mellett a vállalászási ismeretekhez is kell kötni. Jutalmazási mechanizmusokat kell létrehozni a vállalászások és innováció elősegítésében elért követhető eredmények alapján: a hallgatók által indított vállalászások, a szabadalmak száma, az ipari projektek száma stb. A jutalmazás megvalósulhat egyetemi előléptetés vagy a projektekből nyert pénzügyi források alapján történő kifizetés formájában. Általában véve el kell ismerni a vállalászási ismeretek területén végzett kutatások és tevékenységek **tudományos értékét**, valamint a tanároknak a hallgatói kezdeményezések támogatására szánt munkaidejét.

Az oktatók szempontjából a **tanításnak** a követhetők felhasználásával egyensúlyban kell tartania az elméleti és gyakorlati szempontokat: interaktív és gyakorlati módszerek; aktív önálló tanulás; cselekvésorientált pedagógiai módszerek; csoportmunka; projekt alapú tanulás; hallgatócentrikus módszerek; közvetlen tapasztalat útján történő tanulás; valamint önfejlesztési és önértékelési módszerek.

A különböző tanulmányi területek és különböző karok/tanszékek közötti határok átlépése kulcsfontosságú a vállalászási ismeretek terjesztéséhez. Az egyik lehetséges mód olyan **interdiszciplináris „laboratóriumok”** felállítása, amelyekben üzleti tanulmányokat folytató hallgatók segítenek megvalósítani a műszaki és/vagy természettudományi karokon tanuló partnerhallgatók üzleti elképzeléseit. Adott esetben (például mesterképzési szinten) a vizsgákat – vagy akár a szakdolgozatot – **projekt munkával** lehet helyettesíteni – például vállalászásindítási projekttel. Egyes hallgatók motiváltabbak és ügyesebbek lehetnek a konkrét gyakorlati munkában, mint a dolgozatírásban.

A **Dublini Műszaki Intézetben** (Írország) a hallgatóknak vizsgázás helyett jótékonyági rendezvényt kell szervezniük.

Az üzleti élet képviselőit és a vállalkozókat be kell vonni, és olyan rendezvényeket kell szervezni, ahol a **vállalkozók ismertetik tapasztalataikat**. Ideális esetben a rendezvényt szervező kar vagy iskola öregdiákjai tartanak az előadásokat. A hallgatók tudatosságának és motivációjának növelése érdekében alapvető fontosságú, hogy **felhasználják a példák erejét** (öregdiákok, sikeres vállalkozók stb.). Helyi bajnokokra van szükség. A természettudományi és műszaki tanulmányokat folytató hallgatókat például a „műszaki vállalászás” fogja érdekelni, és nem általánosságban a vállalászás.

A vállalkozási ismeretek oktatásának az intézményben kialakított, szélesebb körű vállalkozási közeg részének kell lennie, amely a hallgatók üzleti elképzeléseit támogató szolgáltatásokat nyújt. Ezt speciális oktatási létesítmények létrehozásával, a hallgatói tevékenységek támogatásával, valamint az elért sikerek díjazásával, jutalmazásával lehet igazán demonstrálni. Az intézményeknek **előinkubátorokat** („vállalkozáskeltetőket”) kell létrehozniuk az alap- és mesterképzésben résztvevő hallgatók számára, a végzett hallgatók, posztgraduális hallgatók és kutatók számára pedig hozzáférést kell biztosítaniuk a kampusz területén található vagy külső **inkubátorokhoz**. Az egyetemi intézményeken belül olyan **gócponthoz** („mindenes boltot”) kell létrehozni, amely a hallgatók és személyzet számára egyaránt jól ismert, és amely tanácsadó központként és vállalkozásindítással kapcsolatos információforrásként működik. A kormány vagy az üzleti szféra által nyújtott további finanszírozás segítségével lehetővé kell tenni, hogy azok a hallgatók, akik életképes üzleti elképzelésüket akarják megvalósítani a kampusz területén létrehozott inkubátoron belül vagy egy üzletiterv-versenyt követően, **könnyen pénzügyi támogatáshoz vagy magvető/kockázati tőkéhez jussanak**.

Hasznos minden hallgató számára biztosítani, hogy „**vállalkozásismereti konzulenshez**” fordulhasson. Ezek a személyek az egyetemi szakdolgozathoz vagy doktori disszertációhoz választott fő konzulens tevékenységét egészítik ki, valamint tanácsot adnának azzal kapcsolatban, hogy az adott munkában van-e üzleti perspektíva, és ha igen, hogyan kell üzletileg hasznosítani.

Az intézményeknek ösztönözniük kell a hallgatók spontán kezdeményezéseit; bátorítani és támogatni a **hallgatói minivállalatokat** vagy junior vállalkozásokat¹⁵; **egyetemi krediteket kell adni** a hallgatói egyesületekben végzett tevékenységekért és a vállalkozási projektekben végzett gyakorlati munkáért.

Belgiumban a FREE Alapítvány és a „*Les Jeunes Entreprises*” nonprofit szervezet 11 „**Hallgatói Vállalkozói Klubot**” nyitott felsőoktatási intézményekben.

Az egyetemeknek következetesebb **párbeszédet** kell folytatniuk a **vállalkozókkal**, fokozottabb tájékoztatást kell nyújtaniuk számukra a náluk végzett hallgatók készségeiről és tanulmányi eredményeiről, valamint olyan **rendszereket kell létrehozniuk, amely nyomon követi volt hallgatóik foglalkoztatását**. Hosszú távú vizsgálatokra van szükség ahhoz, hogy azonosítsák azokat a hallgatókat, akik a vállalkozásismereti tanegységekben való részvételüket követően saját vállalatot alapítottak. Ennek ismerete segítene a programok értékelésében és hatásuk vizsgálatában, valamint hasznos bizonyítékot nyújtana a döntéshozók számára.

3.3. Más szereplők, különösen az üzleti vállalkozások szerepe

A közösségben a vállalkozási ismeretek oktatását közös és összehangolt erőfeszítéssel kell elősegíteni. A **regionális fejlesztési ügynökségeknek** és az **egyetemi egyesületeknek** pontos iránymutatást kell arról adniuk, hogy az intézmények hogyan járulhatnak hozzá a

¹⁵ A JADE a Junior Vállalkozások Európai Szövetsége: a junior vállalkozások olyan, teljes mértékben hallgatók irányította nonprofit egyesületek, amelyek gyakorlati üzleti tapasztalattal egyesítik az egyetemen szerzett tudást azáltal, hogy különböző ágazatokban tevékenykedő vállalatok számára tanácsadási projekteket irányítanak. További információk: www.jadenet.org

társadalmi és gazdasági fejlesztési stratégiákhoz. Az egyetemeket a regionális fejlesztés eszközeinek kell tekinteni.

Jobban tudatosítani kell, hogy a **felsőoktatási intézmények és a vállalkozók közötti együttműködés** mindkét fél számára előnyös lehet. A hallgatók és a tanárok elméleti tudást tudnak átadni a vállalkozóknak a hallgatók innovációs elképzelésekbe történő bevonása révén.

A vállalkozások számára az alábbi néhány lehetséges elem szolgál **motivációként** az együttműködésben és az egyetemekkel közös projektekben való részvételhez:

- mással végeztethetnek el egy munkát – olcsón és jól;
- szakvéleményt és -tanácsot kaphatnak egy konzulensztől / egyetemi tanártól;
- a potenciális hallgatókat tesztelhetik esetleges későbbi foglalkoztatás céljából;
- reklámot kaphatnak (arculatépítés);
- kapcsolati csatornát építhetnek ki az egyetemmel, lehetővé téve az új fejlesztések nyomon követését.

Az „*Excitera Innovációs Verseny*” a stockholmi **Királyi Műszaki Intézet** (Svédország) hallgatói kezdeményezése, amelynek célja, hogy hallgatók és kutatók együtt dolgozhassanak a közreműködő vállalatok innovációs projektjein.

A cégeket úgy lehet a legjobban tájékoztatni ezekről az előnyökről, ha más üzleti vállalkozásoktól értesülnek ezekről: az e területen már sikeres üzleti vállalkozásoknak meg kell osztaniuk a bevált gyakorlatot. A vállalatok alapvetően szakmai gyakorlatok, gyakornoki idő, még inkább pedig az üzleti ügyekkel és elképzelésekkel való foglalkozás konkrét (pénzügyi vagy ismereti tőke formájában megjelenő) támogatása révén tudják bevezetni a leendő vállalkozókat az üzlet világába.

Az üzleti élet képviselői és a vállalkozók döntő szerepet játszanak (vagy kell játszaniuk) a vállalkozási ismeretek oktatásában. A hallgatókat különösen a nem üzleti tanulmányi területeken olyan gyakorló szakembereknek kell tanítaniuk, akik saját tapasztalatukból tudnak meríteni szakmai ismereteiken felül. A hallgatóknak példaképekre, példaértékű esetekre van szükségük, valamint arra, hogy kapcsolatot „lássanak” saját elképzelésük és a vállalkozás között. Az üzleti tevékenységet folytató külsős oktatók vagy mentorok bevonása különösen fontos a projektmunkában, mivel a hallgatók a vállalkozás valódi jellegének képviselőiként tekintenek rájuk.

A felsőoktatási intézményeket ezért arra buzdítják, hogy az üzletben való elhelyezkedést széles körben segítsék elő, és foglalkoztassák vendégtanárként a kiemelkedő vállalkozókat.

Azok a **sikeres vállalkozók**, akik időt és energiát áldoznak a tanításra, ezt általában a társadalmi hozzájárulás szándékával, valamint társadalmi kötelezettségeik keretében teszik. Úgy lehet őket igazán a tanításban való részvételre buzdítani, ha az általuk végzett munkát világosan, kézzel fogható módon, például nyilvános elismeréssel vagy díjakkal értékeli.

A vállalkozói egyesületeknek arra kell biztatniuk tagjaikat, hogy vegyenek részt a vállalkozói ismeretek oktatási intézményekben való tanításában, valamint vállaljanak aktív szerepet üzleti tervekkel kapcsolatos versenyek szervezésében és a győztes elképzelések sikerre viteléhez nyújtott támogatásban. Az üzleti szférának szponzorálnia és finanszíroznia

kell a hallgatók által inkubátorokban vagy üzleti tervekkel kapcsolatos versenyek eredményeképpen indított, csúcstechnikai spin-off vállalkozásokat.

3.4. Záró megjegyzések

A felsőoktatási intézmények innovációs képessége és így vállalkozói potenciálja **autonómiájukban** rejlik. Megfelelő keretfeltételek mellett a vállalkozói kezdeményezések nagyon kíváncsiak lehetnek egy intézmény számára, mivel a sikeres kezdeményezések presztízszt adnak az intézménynek. Ez segíthet áthidalni az Európa-szerte a legtöbb felsőoktatási intézményt krónikusan sújtó finanszírozási nehézségeket is.

Amellett, hogy a sokszínűség érték, az intézmények és az oktatók számára előnyösek az intézmények közötti csereprogramok, az egymástól való tanulás, a nyílt információforrások és a bevált gyakorlat különféle európai példái. **Politikai szinten** kell összehangolni a fellépést annak biztosítása érdekében, hogy valamennyi felsőoktatási intézmény megkapja a kihívás elfogadásához szükséges ösztönzőket és lehetőségeket.

A vállalkozási ismeretek tanításának kiemelt szerepet kell biztosítani az intézményekben, a különböző karok tanterveiben, jutalmazási mechanizmusokat kell életbe léptetni, valamint képzett oktatókkal kell rendelkezniük, és a külvilággal, különösen az üzleti vállalkozásokkal és vállalkozókkal széles körű együttműködést kell folytatniuk. E tekintetben a vállalkozói szellem fejlesztését és az ismeretek oktatását jelentősen befolyásolja az intézmény **belső szervezeti felépítése**. Az egyetem vagy főiskola egyéni célkitűzéseitől függetlenül javasolt a belső szervezeti felépítés hatékonyabbá tétele.

Nem minden felsőoktatási intézmény rendelkezik olyan irányítási struktúrákkal, amelyek lehetővé tennék a társadalmi partnereknek, kereskedelmi kamarák és egyéb külső szereplők vállalkozási ismeretekkel kapcsolatos programok tervezésébe és kialakításába történő bevonását. A **bolognai folyamatról** tartott 2007. évi londoni csúcstalálkozón a miniszterek hangsúlyozták „az erős intézmények fontosságát, amelyek sokszínűek, megfelelően finanszírozottak, autonómok és felelősségre vonhatók”¹⁶.

Általánosságban ugyanakkor még a jelenlegi struktúrák is alkalmasak a vállalkozási ismeretek oktatásához kapcsolódó tevékenységek megvalósítására. A fő probléma a személyes elkötelezettség hiánya, mert az intézmények döntéshozó vezetői részéről nem érkezik érdeklődés és támogatás. Ebben az értelemben promóciós kampányok növelhetnék a nem üzleti karok dékánjainak tudatosságát: ez is e jelentés egyik célkitűzése. **Vállalkozó szellemű egyetem** az, ahol az oktatók minden szinten elkötelezettek, és valamennyi tanulmányt folytató hallgatót arra buzdítanak, hogy vállalkozói szellemben gondolkodjon és cselekedjen.

A **szakértői csoport jelentésének** nem célja, hogy egységes stratégiát írjon elő, mert az nem lenne reális. Inkább néhány kulcsfontosságú kérdést kíván megvilágítani, meghatározza a meglévő akadályokat és megoldásokat javasol, figyelembe véve a felelősség különböző szintjeit (közpolitika, intézmények és oktatók, érdekelt felek).

Az e jelentésben szereplő javaslatokra nem tekinthetünk úgy, hogy ezek csak az unión belül állják meg helyüket és hasznosíthatók, annak ellenére, hogy ezek főleg az uniós tagállamok szakértőiből álló csoport munkájának eredményei. A problémák valójában más országokban

¹⁶ Londoni Nyilatkozat, 1.5. pont

is hasonló, különösen a szomszédos országokban. E munka célja, hogy lehetséges ösztönzést és gondolatokat nyújtson az **Európai Unió határain túl**.

3.5. Néhány kulcsfontosságú megállapítás összefoglalása

- Európában általában véve hiányos a **vállalkozási ismeretek nem üzleti intézményekben és tudományterületeken folyó oktatása**: a vállalkozási ismereteket még nem illesztették be megfelelően a tanterv különböző tantárgyai közé.
- Egyes európai országokból származó adatok szerint **a vállalkozásismereti kurzusok többségét üzleti és gazdasági tanulmányok keretében kínálják**.
- A vállalkozási ismeretek nem üzleti tanulmányok keretében történő oktatása különösen hiányos néhány olyan közép- és kelet-európai tagállamban, amely 2004-ben vagy az után csatlakozott az EU-hoz.
- Miközben egyre növekvő igény mutatkozik a vállalkozási ismeretek tanulása iránt, **munkaerő- és finanszírozási hiány** van ezen az oktatási területen, és ezért ezt az igényt nem lehet teljes mértékben kielégíteni.
- Jelenleg **túl kevés** vállalkozási ismereteket oktató **egyetemi tanár** áll rendelkezésre. Elegendő számban kell vállalkozási ismereteket kutató PhD-hallgatókat képezni, akik ezt követően oktathatnak.
- **Nagyon kevés** olyan **ösztönző** áll rendelkezésre, amely arra motiválja a tanárokat, hogy – kellő juttatások fejében – részt vegyenek a vállalkozási ismeretek oktatásában és a hallgatókkal közös tevékenységekben. Nem könnyű ma a vállalkozási ismeretek területén karriert építeni, ugyanis továbbra is a kutatás az előrelépés fő feltétele.
- A kormánytól érkező nagyobb pénzügyi támogatás elősegítheti **az egyetemeken belüli változásokat**. A finanszírozás politikai szintű reformja közvetlen hatást gyakorolhat az intézmények magatartására és a belső forráselosztásra.
- A vállalkozói szellem fejlesztését és az ismeretek oktatását jelentősen befolyásolja az intézmény **belső szervezeti felépítése**. Ugyanakkor általános szempontból még a jelenlegi struktúrák is alkalmasak a vállalkozási ismeretek oktatására. A fő probléma az intézmények döntéshozó vezetői elkötelezettségének hiánya.
- **A karok és tanszékek meglehetősen elkülönülve működnek**, és túl sok akadály áll az áthallgatni kívánó hallgatók és a tudományágakon átívelő kurzusok létrehozásában érdekelt tanárok előtt. A merev tantervszerkezet gyakran akadályozza az interdiszciplináris megközelítést.
- Bár számos módszertan létezik – amely kiegészíti a legalapvetőbb tanítási módszernek számító előadásokat –, úgy tűnik, hogy az **alkalmazott módszerek, illetve a leghatékonyabbnak és legmegfelelőbbnek tekintett módszerek messze állnak egymástól**.

- A tapasztalatra épülő tanítási módszerek használata elengedhetetlen a vállalkozói szellem és készségek fejlesztéséhez. **A hagyományos oktatási módszerek** (így az előadások) **nem felelnek meg a vállalkozói magatartás és tulajdonságok kifejlesztésére.**
- A leghatékonyabbnak tekintett módszerek az „**új üzleti elképzelések kialakításának csoport- és csapattechnikáin**”, valamint az „**esettanulmányok**” és az „**üzletiterv-készítő műhelyfoglalkozások**” felhasználásán alapulnak.
- A vállalkozói készségek kifejlesztésének alapeleme a tudományágak közötti határok átlépése és a **multidiszciplináris együttműködés.**
- A kurzusok megtervezésében nagyobb **rugalmasságra** van szükség. Fontos szerepet játszik az állásközvetítés, a teljes és részidős tanulmányok váltakozása, az intenzív kurzusok szervezése, valamint a nem formális és nem szervezett tanulás akkreditációja.
- Kihívást jelent a **vállalkozásindítási tevékenységek** egyetemi tanulmányokba való **beépítése**, mivel ezekkel jelenleg leginkább a tanterven kívül, szórványos jelleggel foglalkoznak. Sok helyen áll minden kezdő vállalkozó rendelkezésére üzleti inkubátor az egyetemen kívül. Tanácsos, de nem feltétlenül szükséges, hogy ezeket beágyazzák az egyetemekbe: a lényeg az, hogy a hallgatók ezekkel kapcsolatba kerüljenek, és odairányítsák őket.
- Amennyiben az üzleti elképzelést és/vagy az innovációt az egyetemen belül fejlesztik ki, alapvető problémákat szül a **szellemi tulajdonjogok** és a tanárok köztisztviselői szerepének kérdése (néhány országban a jog tiltja a tanárok és kutatók vállalkozói munkáját és a munkájuk során kifejlesztett innovációk hasznosítását).
- Nagyon alacsony szintű általában **az oktatók és kutatók** felsőoktatási intézmények közötti **mobilitása**, és ezt a gyakorlatot ténylegesen nem is ösztönzik. Sok esetben kevés vagy semmilyen ösztönző nem áll rendelkezésre, néhány esetben pedig egyenesen elrettentik ettől az oktatókat és kutatókat. Az előadók számára például megtilthatják, hogy külső gazdasági tevékenységben vegyenek részt.
- Bár általában **közreműködnek vállalkozók és gyakorló üzletemberek a tanításban**, mégis sok példa arra, hogy gyakorló vállalkozók a teljes tantervi keretben is részt vegyenek. Ez utóbbiak általában rövid prezentációkat tartanak a hallgatóknak (például személyes beszámolók formájában vagy meghívott előadóként), vagy versenyeken a zsűri tagjaként szerepelnek.
- Az európai felsőoktatási intézmények nem eléggé készségesek és hatékonyak az **öregdiákjaikkal folyó együttműködésben**, akik pedig tudást és anyagi eszközöket hozhatnak nekik vissza.

4. A cselekvésre vonatkozó záró ajánlások

Hatóságok (keretfeltételek)

- 1) **Állítsanak fel** olyan **munkacsoportot** vagy irányítócsoporthoz (bevonva az oktatási, valamint a gazdasági, foglalkoztatási, tudomány- és kutatásügyi minisztériumokat), amely meghatározza, hogy hogyan lehet integrálni a vállalkozási ismeretek oktatását az alap-, közép- és felsőfokú oktatásba. A munkacsoportokhoz eljuttatnák más illetékes szervezetek képviselőinek véleményeit is. Ez arra ösztönözné a tagállamokat, hogy a kívánt eredmények közösen kialakított keretéhez világosan kapcsolódó, koherens nemzeti stratégiát fejlesszenek ki a vállalkozási ismeretek oktatására.
- 2) Fogadjanak el a magán üzleti vállalkozások és az egyetemek közötti kapcsolatokat támogató **jogszabályokat**, ideértve olyanokat, amelyek lehetővé teszik, hogy az oktatók rész munkaidőben üzleti tevékenységet folytathassanak. A fent említett jogszabályokat **pénzügyi költségvetést** tartalmazó közös, miniszterek közötti programnak kell kísérnie, valamint támogatnia az intézményeket olyan tanulási programok kifejlesztésében, amelyek új vállalkozás létrejöttét eredményezhetik.
- 3) Segítsenek olyan **akkreditációs rendszer** kifejlesztésében, amely a vállalkozói készségek fejlesztését elősegítő nem formális tanulást és gyakorlati tevékenységeket érvényesíti. A hallgatóknak krediteket kell kapniuk rendszeres és sikeres munkájukért.
- 4) Hozzanak létre díjakat a **vállalkozó szellemű egyetem**ek, oktatók és hallgatók számára. Támogassák az egyetemi spin-off vállalkozások pozitív példáit.
- 5) **Hozzanak létre regionális központokat**, amelyek a vállalkozási ismeretek oktatására vonatkozó intézkedések koordinálásáért, szervezéséért és elősegítéséért felelnek (mint például a „Vállalkozási Házak” Franciaországban). Ezek a központok kialakíthatnák a tevékenységek kritikus tömegét helyi szinten, ösztönözhetnék a bevált gyakorlat és eszközök megosztását, valamint támogathatnák az oktatók, vállalkozók és hallgatók közötti kapcsolatrendszer kialakítását. Feladatuk lenne a tanárok képzése, valamint a vállalkozók tanításban való részvételének előmozdítása is.

Tevékenységek az intézmények szintjén

- 6) Az intézményeknek **stratégiát és cselekvési tervet** kell létrehozniuk a vállalkozási ismeretek gyakorlati foglalkozásokat is magában foglaló tanítására és kutatására, valamint új üzleti és spin-off vállalkozások létrehozására.
- 7) Az intézményeknek minden karon be kell vezetniük a vállalkozási ismeretek oktatását. Hatékony módja ennek egy **vállalkozásismereti tanszék** létrehozása, amely az intézményen belül biztosítja a vállalkozási ismeretek oktatását. Ezt a szerepet az üzleti kar kapná meg, ahol van ilyen. A nem üzleti felsőoktatási intézményeknek speciális igazgatási egységet kell létrehozniuk, amely a vállalkozással kapcsolatos valamennyi tevékenységgel foglalkozna (**vállalkozásügyi központ**). A vállalkozásügyi központok feladata a vállalkozási ismeretek minden más tanszéken való oktatása lenne.

- 8) Az első képzési évben minden alapképzésben résztvevő hallgató számára **bevezetést** kell nyújtani a **vállalkozási ismeretekbe** és az egyéni vállalkozásba – a karrier-tanácsadás részeként. Ezenfelül valamennyi hallgató számára lehetőséget kell nyújtani arra, hogy a témában szemináriumokat és előadásokat látogathasson. Ezért minimum követelményként minden felsőoktatási intézménynek biztosítania kell **legalább egy vállalkozásismereti kurzust**, valamint létrehozni olyan struktúrákat, amely a hallgatók számára lehetővé teszi a választást.
- 9) Az intézményeknek **ösztönzőrendszerekkel** kell rendelkezniük a vállalkozás és az új vállalkozás indítása iránt érdeklődő hallgatókat támogató oktatók motiválására és díjazására, valamint el kell **ismerniük** a vállalkozási ismeretek területén végzett kutatások és tevékenységek tudományos értékét.
- 10) Hozzanak létre a **szellemi tulajdonra vonatkozó**, világos **intézményi szabályokat**. Hozzanak létre referenciaként felhasználható mintákat, és adjanak példákat. A tanárok, kutatók és hallgatók számára elérhetővé kell tenni a különböző intézmények által alkalmazott szellemi tulajdonjogi szabályokkal kapcsolatos összehasonlító információkat. A bevált gyakorlatot terjeszteni kell.
- 11) **Támogassák a hallgatók spontán kezdeményezéseit**. A vállalkozási projektek és tevékenységek fejlesztését és az üzleti világgal való kapcsolatok kiépítését célzó, meglévő hallgatói szervezetek számára a legjobb működési feltételeket és támogatást kell nyújtani. Adott esetben vállalkozói klubokat – amelyeket a kar támogat, de maguk a hallgatók működtetnek – lehetne létrehozni. Hozzanak létre keretrendszert és támogatást a hallgatók számára saját tevékenységük megszervezése érdekében.
- 12) **Adjanak egyetemi krediteket** a hallgatói egyesületekben végzett tevékenységekért, valamint általában az előírt kurzusokon kívüli vállalkozási projektekben végzett gyakorlati munkáért, ideértve az üzleti tervek kialakítását is.

Egyéb érdekelték és az üzleti világ

- 13) A vállalkozói egyesületeknek arra kell biztatniuk tagjaikat, hogy **vegyenek részt** a vállalkozói ismeretek oktatási intézményekben való tanításában, valamint vállaljanak aktív szerepet üzleti tervekkel kapcsolatos versenyek szervezésében és a győztes elképzelések sikerre viteléhez nyújtott támogatásban. Az üzleti szférának **szponzorálnia és finanszíroznia** kell a hallgatók által inkubátorokban vagy üzleti tervekkel kapcsolatos versenyek eredményeképpen indított vállalkozásokat.

Európai szintű koordináció és támogatás

- 14) A Bizottságnak támogatnia kell a **vállalkozási ismereteket oktatók** számára szervezett, európai szintű képzési programokat, és segítenie kell oktatói **kapcsolatrendszerek** és **határokon átívelő csereprogramok** létrehozásában. Ez magában foglalná a tanárok Európa különböző országainak intézményeiben eltöltött, rövid idejű kiküldetésének elősegítését, valamint a vállalkozási ismeret-tanárok közötti tapasztalatcserét és az esettanulmányok és módszerek megosztását biztosító egyhetes nyári egyetemek megszervezését.

- 15) A Bizottságnak rendszeres és átfogó értékelést kell végeznie az **e területen megvalósított közpolitikákról**. A tagállamoknak cselekvési tervet kell létrehozniuk, amelynek eredményeiről minden évben jelentésben számolnának be a Bizottságnak.